

Afstemming van gedragsinterventies voor jeugdige delinquenten

Ministerie van Justitie

Programma Aanpak Jeugdcriminaliteit

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1. Inleiding	13
1.1 Doelstelling en werkwijze	13
1.2 Definitie en afbakening	14
1.3 Leeswijzer	14
2. Wat werkt?	15
2.1 Wat zijn algemene kenmerken van effectieve (gedrags)interventies?	15
2.2 Toelichting op de kwaliteitscriteria	17
2.3 Kenmerken van de dader	17
2.4 Inhoud van de interventie	20
2.5 Uitvoering van de interventie	21
2.6 Continuïteit	21
2.7 Invloed van begeleiders op motivatie van de jongere	22
2.8 Samenvatting	22
3. Effectieve gedragsinterventies	25
3.1 Inleiding	25
3.2 Effecten van specifieke gedragsinterventies	26
3.3 Onderscheid in subgroepen	29
3.4 Samenvatting	31
4. Gedragsinterventies van en begeleiding door de ketenpartners	33
4.1 Halt	33
4.2 Raad voor de Kinderbescherming	36
4.3 Justitiële jeugdinrichtingen	43
4.4 Jeugdreclassering	51
5. In hoeverre is de kennis uit onderzoek verwerkt in de methoden van de ketenpartners?	55
5.1 Diagnose wordt serieus genomen	55
5.2 Nadruk op cognitieve gedragsinterventies	55
5.3 Inspelen op meerdere criminogene factoren en individuele verschillen	56
5.4 Niet voor elk probleem een gedragsinterventie	57
5.5 Rekening houden met eerdere mislukkingen	57
5.6 Beperkte overlap van gedragsinterventies	57
5.7 Benodigde tijd en begeleiding	58

6. Reactie van deskundigen uit wetenschap en praktijk	61
6.1 Inleiding	61
6.2 De reactie van de externe deskundigen	61
7. Conclusies	65
Bijlagen	
a. Gebruikte literatuur	69
b. Geraadpleegde contactpersonen voor het schrijven van dit rapport	73
c. Aanwezig bij de werkconferentie	75

Samenvatting

Doelstelling

Een van de doelstellingen van het ministerie van Justitie is het verminderen van recidive van jeugdige delinquenten. In dat kader moeten alle gedragsinterventies (die in de praktijk vaak 'trainingen' genoemd worden) voor jeugdige delinquenten erkend worden door de in 2005 ingestelde Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitiabelen. De ketenpartners: Halt, Jeugdreclassering, Raad voor de Kinderbescherming en de Justitiële Jeugdinrichtingen werken samen met DJJ aan de ontwikkeling van een landelijk uniform aanbod van gedragsinterventies, dat is afgestemd op de problematiek van de doelgroepen. Het aanbod van de verschillende ketenpartners moet zoveel mogelijk inhoudelijk op elkaar worden afgestemd. De beoogde gedragsinterventies zijn op dit moment op hoofdlijnen bekend. De directie Justitieel Jeugdbeleid van het ministerie van Justitie heeft Impact R&D opdracht gegeven een overzicht te maken van de voorgenomen gedragsinterventies van en begeleiding door de ketenpartners en de onderliggende argumenten. Dit overzicht is opgesteld met behulp van onderzoeksliteratuur, (beleids)documenten van en interviews met vertegenwoordigers van de ketenpartners. Het concept-overzicht is voorgelegd aan een aantal deskundigen uit de wetenschap en uit het veld. Hun reacties zijn in het voorliggende rapport verwerkt. Hoofdstukken 2 en 3 zijn grotendeels afkomstig uit het rapport 'Jong en veelbelovend' van de Raad voor de Kinderbescherming (2007).

| 5

Wat is in het algemeen nodig voor recidivevermindering?

In hoofdstuk 2 wordt een aantal aspecten beschreven die, zo blijkt uit onderzoeksliteratuur, van invloed zijn op de effectiviteit van (algemene) methoden voor recidivevermindering. Aspecten die van belang zijn zijn samengevat de volgende.

Om te kunnen bepalen welke methode ingezet moet worden om gedragsverandering van jongeren te bereiken is diagnose van het recidiverisico, de criminogene tekorten en beschermende factoren en de responsiviteit nodig. De aanpak moet gericht zijn op het verminderen van dynamische criminogene tekorten en het versterken van beschermende factoren. Jongeren met een laag recidiverisico hebben doorgaans geen gedragsinterventies nodig. Inzet van gedragsinterventies voor deze doelgroep kan zelfs averechts werken. Bij jongeren met een hoger recidiverisico is vaak sprake van een cumulatie van en interactie tussen risicofactoren. In dat geval moeten meerdere methoden moeten worden ingezet: ofwel één of meer gedragsinterventies in combinatie met begeleiding en praktische ondersteuning, ofwel een multi-modaal programma dat uit verschillende onderdelen bestaat. Begeleiding van de jongere tijdens het traject is essentieel.

Effectieve gedragsinterventies voldoen aan tien criteria, die zijn afgeleid uit wetenschappelijk onderzoek en worden gehanteerd door de Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitiabelen. Alle gedraginterventies van de ketenpartners worden ter beoordeling voorgelegd aan deze commissie. Niet voor alle criminogene factoren zijn gedragsinterventies nodig. Afhankelijk van de problematiek zijn andere methoden meer geschikt: bijvoorbeeld het zoeken van een nieuwe school, andere hobby's en vrienden, helpen bij huiswerk, het zoeken van huisvesting of schuldhulpverlening of het geven van therapeutische behandeling.

Om effectief te kunnen zijn moeten de gedragsinterventies uitgevoerd worden in een passende context en moet voldaan worden aan een groot aantal randvoorwaarden: motivering van de jeugdigen, begeleiding door competente begeleiders, afstemming op de leeftijd en ontwikkelingsfase, nazorg, follow-up. Monitoring van de programma-integriteit en evaluatie is essentieel om zicht te hebben op de resultaten en te kunnen bijstellen.

Welke specifieke gedragsinterventies zijn effectief?

In hoofdstuk 3 worden specifieke gedragsinterventies besproken. Uit onderzoeksliteratuur blijkt samengevat het volgende.

6 |

Effectieve gedragsinterventies

In het algemeen blijkt dat cognitieve gedragsinterventies de grootste effecten hebben op recidive. Cognitieve programma's zijn doorgaans gericht op: probleemoplossende vaardigheden, verminderen van impulsiviteit, perspectief nemen, creatief denken, kritisch redeneren (logisch denken, objectiviteit), doelgericht denken, moreel redeneren (normen en waarden), vaardigheden om met anderen om te gaan (sociale vaardigheden, assertiviteit en conflictbeheersing), emotionele controle en het doordenken van consequenties van gedrag. De inhoud van cognitieve gedragsinterventies kan algemeen zijn of kan worden toegespitst op de doelgroep. Voorbeelden van programma's die goede resultaten hebben laten zien zijn:

- a. Algemene cognitieve programma's: ETS, Think First, R&R (dit zijn programma's voor volwassen delinquenten. Voor jeugdigen zijn ook cognitieve programma's effectief gebleken maar er zijn minder programma's op grote schaal geëvalueerd).
- b. Programma's gericht op meerdere criminogene factoren, voor jongeren, hun gezin en omgeving: FFT en MST.
- c. Programma's specifiek gericht op agressiebeheersing (voor jongeren en volwassenen): de ART.
- d. Voor het omgaan met seksualiteit en het omgaan met alcohol en drugs zijn cognitieve gedragsaanpakken ook het meest effectief. De onderzoeksliteratuur laat vooralsnog geen specifieke interventies zien die op grote schaal zijn geëvalueerd.

Gedragsinterventies waarvan geen of wisselende resultaten kunnen worden aangetoond

De Nederlandse gedragsinterventies (Basta, Roos, Ouders Present) voor spijbelaars zijn niet effectief. Deelnemers aan de onderzochte programma's zijn vaak jongeren met meerdere problemen op verschillende gebieden. Dit suggereert dat per individu bepaald moet worden welke interventie(s) het meest geschikt is (of zijn). Het inzetten van een begeleider is waarschijnlijk effectiever dan een gedragsinterventie. Als er sprake is van ernstige problematiek, ook in het gezin, zijn MST of FFT waarschijnlijk geschikt.

De effecten van herstelrecht laten wisselende effecten op recidive zien. Waarschijnlijk is enkel het vergroten van empathie voor het slachtoffer niet voldoende om recidive te voorkomen. Wel zijn zowel daders als slachtoffers positief over de herstelbemiddeling. Afschrikking, boot camps en overlevingstochten (zware lichamelijke activiteiten en emotionele uitdagingen in groepsverband) hebben geen effect of soms zelfs een averechts effect op recidive. Het enkel houden van toezicht op daders, zonder dat daarbij gedragsinterventies worden gevolgd (parole), lijkt geen invloed op recidive te hebben.

Subgroepen

Het is niet raadzaam om speciale groepen samen te stellen voor daders uit een bepaalde culturele achtergrond. Het lijkt, op grond van de beschikbare kennis uit onderzoek, verstandiger de aanpak te richten op de individuele problematiek.

| 7

De doelen van gedragsinterventies lijken ongeacht de leeftijd van de deelnemer op hoofdlijnen dezelfde te kunnen zijn. Wel moeten de oefeningen en presentatie aangepast worden aan de leeftijd, ontwikkelingsfase en responsiviteit van de deelnemers.

Er is nog onvoldoende bekend over de vraag of groepsinterventies of individuele interventies meer geschikt zijn voor jeugdige delinquenten. Wel is duidelijk dat groepsinterventies in sommige gevallen tot 'criminele besmetting' kunnen leiden. Het is dus van belang om bij het samenstellen van groepen maatregelen te treffen om negatieve beïnvloeding te beperken.

Er is zeer weinig onderzoek beschikbaar naar de effecten van gedragsinterventies voor jongeren met een licht verstandelijke beperking.

Wordt de kennis uit onderzoek gebruikt in de methoden van de ketenpartners?

Het aanbod van de ketenpartners wordt beschreven en samengevat in een matrix in hoofdstuk 4. In hoofdstuk 5 wordt nagegaan in hoeverre de methoden van de ketenpartners gebruik maken van de kennis uit de onderzoeksliteratuur die in de eerste hoofdstukken werd beschreven.

Hieruit blijkt samengevat het volgende.

1. Diagnose wordt serieus genomen

De ketenpartners werken aan een gezamenlijk instrumentarium voor diagnose en indicatiestelling zodat, als dit gereed is, een diagnose kan worden gesteld op grond van recidiverisico, criminogene tekorten, beschermende factoren en responsiviteit. Een goede diagnose en indicatiestelling zijn essentieel om te kunnen bepalen welke gedragsinterventies ingezet moeten worden.

2. Nadruk op cognitieve gedragsinterventies

Voor jongeren met een matig of hoog recidiverisico zijn cognitieve gedragsinterventies doorgaans het meest effectief. We zien dit terug in het aanbod van de ketenpartners. Er zijn reeds algemene cognitieve vaardigheden die door de Erkeningscommissie (voorlopig) zijn erkend (de cognitieve en sociale vaardigheidstraining van de Raad voor de Kinderbescherming, de Sova op Maat en Nieuwe Perspectieven bij Terugkeer van de JJI's). Ook is een cognitieve training die specifiek gericht is op agressieproblematiek erkend (de AR op Maat van de JJI's). Ook de (voorlopig) erkende Multi Systeemtherapie (MST) maakt gebruik van de cognitieve gedragstherapie. Daarnaast zijn andere cognitieve (agressie) trainingen in ontwikkeling, alsmede cognitieve gedragsinterventies die specifiek zijn gericht op omgaan met seksualiteit en omgaan met verslavingsproblematiek.

3. Voortbouwen op buitenlandse successen

De ketenpartners maken gebruik van interventies die in het buitenland goede resultaten hebben laten zien: FFT, MST, de ART en de Dialectische Gedragstherapie.

4. Richten op meerdere criminogene factoren en inspelen op individuele verschillen

Sommige interventies zijn gericht op meerdere criminogene factoren: de individuele cognitieve en sociale vaardigheidstraining, de FFT, MST, de Dialectische gedragstherapie en Nieuwe Perspectieven bij Terugkeer. In dat geval worden meerdere factoren geadresseerd. Voor sommige jongeren kan het desondanks nodig zijn meerdere interventies te volgen.

Veel gedragsinterventies van de ketenpartners worden individueel uitgevoerd. Dat maakt dat (zoals de literatuur suggereert) ingespeeld kan worden op de ontwikkelingsfase waarin de jongere zich bevindt en op de responsiviteit. Deze programma's zijn uiteraard duurder dan groepsprogramma's. De ART is een groepsprogramma en heeft ook goede resultaten laten zien. Op dit moment kunnen zowel delinquenten jongens als meisjes deelnemen aan alle gedragsinterventies. Binnen de individuele trainingen kan specifiek worden afgestemd op de individuele problematiek. Conform de onderzoeksliteratuur worden geen interventies aangeboden voor jongeren met een specifieke culturele achtergrond maar wordt de aanpak afgestemd op de individuele problematiek.

5. Niet voor elk probleem een gedragsinterventie

Op het gebied van school en werk biedt de Raad geen specifieke gedragsinterventies aan maar kan begeleiding door de Jeugdreclassering worden aangeboden. Vanuit de JJI's kan

middels de interventies Werken aan je toekomst en het buitenprogramma Work Wise gewerkt worden aan gedragsverandering op het gebied van school of werk. Er zijn geen specifieke gedragsinterventies in ontwikkeling voor de omgang met leeftijdsgenoten of vrijetijdsbesteding. Uit de onderzoeksliteratuur komen ook geen effectieve gedragsinterventies voor deze onderwerpen naar voren. Wel maken de onderwerpen deel uit van andere gedragsinterventies: de cognitieve en sociale vaardigheidstraining, Sova op Maat, ART, MST, EQUIP, de Dialectische Gedragstherapie en Nieuwe Perspectieven.

6. Rekening houden met eerdere mislukkingen

Er worden geen gedragsinterventies door de ketenpartners ontwikkeld waarvan bekend is dat ze niet effectief zijn (zoals spijbelinterventies, afschrikking, boot camps en overlevingstochten).

Reactie van deskundigen uit de wetenschap en uit het werkveld

Op grond van het voorgaande lijkt te kunnen worden geconcludeerd dat in de methoden van de ketenpartners op hoofdlijnen gebruik gemaakt wordt van kennis uit de bestaande onderzoeksliteratuur. Om na te gaan of deze conclusie werd gedeeld door een aantal deskundigen uit de wetenschap en uit het werkveld, is een werkconferentie gehouden.

De geconsulteerde deskundigen konden zich op hoofdlijnen vinden in de inhoud van het rapport. Zij ondersteunden de 'vraaggerichte aanpak', waarbij gedragsinterventies worden afgestemd op de criminogene factoren van de jongeren. Er werden geen specifieke criminogene factoren gemist.

Eveneens was veel overeenstemming over het beoogde aanbod van gedragsinterventies. De deskundigen zijn van mening dat het beoogde aanbod geen onwenselijke overlap bevat. Zij steunen de keuze voor een gericht, landelijk aanbod, omdat dit belangrijke voordelen heeft voor de ontwikkeling, uitvoering, efficiency en evaluatie. Zij benadrukten dat alleen gedragsinterventies niet voldoende zijn: om effecten te kunnen bereiken moet voldaan worden aan een groot aantal randvoorwaarden.

De deskundigen benadrukken dat voor jongeren met een *laag recidiverisico* geen gedragsinterventies nodig zijn. Voorkomen moet worden dat voor jongeren die 'kattewaad' plegen een intensieve aanpak wordt aangeboden. Selectie is dan ook essentieel. Beoogd wordt dat de politie pre-selectie zal doen en enkel jongeren met een laag recidiverisico naar Halt zal doorverwijzen. Voor deze groep zijn geen gedragsinterventies nodig. Wel kan HALT bijdragen aan versterking van beschermende factoren, zoals verbetering van opvoedingsvaardigheden van ouders.

Delinquenten met een *matig of hoog recidiverisico* zullen, door de politie met behulp van een (nog te ontwikkelen) selectie-instrument moeten worden doorverwezen naar de Raad voor de Kinderbescherming. Voor deze groep lijken voldoende en geschikte gedragsinterventies ontwikkeld worden. Er zijn volgens de deskundigen geen harde

aanwijzingen dat een toename van empathie voor het slachtoffer bijdraagt aan gedragsverandering. De deskundigen geven aan dat meer onderzoek nodig is naar de problematiek van delinquente meisjes, zedendelinquenten en licht-verstandelijk gehandicapte delinquenten. Op grond van de onderzoeksresultaten zouden nieuwe gedragsinterventies ontwikkeld kunnen worden. De deskundigen zijn, net als de ketenpartners, van mening dat de aanpak van allochtone delinquenten gericht moet zijn op de individuele criminogene factoren en niet op de culturele achtergrond. Er hoeven dan voorsnog ook geen verschillende gedragsinterventies voor verschillende culturele groepen ontwikkeld te worden.

Jongeren met een *zeer hoog recidiverisico* (vooral de jongeren die een PIJ-maatregel opgelegd hebben gekregen) kunnen deelnemen aan de gedragsinterventies binnen de JJI's. In sommige gevallen vraagt de uitvoering van interventies voor deze doelgroep meer tijd. Een aantal zaken die voor deze jongeren relevant zijn (leerbaar maken, motiveren, traumaverwerking, sociaal-emotionele ontwikkeling, reactieve hechtingsproblematiek impulscontrole, ADHD) zouden meer aandacht moeten krijgen binnen de basismethodiek en de behandelprogramma's die in de JJI's gebruikt worden. Deze zouden verder ontwikkeld moeten worden, zodat meer jongeren kunnen deelnemen aan de gedragsinterventies.

10 |

De deskundigen adviseerden om de methoden voor begeleiding door de Jeugdreclassering verder uit te werken (in navolging van reclasseringsorganisaties voor volwassen delinquenten in Engeland, Canada en Nederland) zodat de benodigde begeleiding en controle, de inhoud en intensiteit per individu meer onderbouwd en gestructureerd kan worden.

Conclusies

De ketenpartners zijn op de goede weg. Een aantal (voorlopig) erkende gedragsinterventies is beschikbaar voor jeugdige delinquenten. Tevens wordt een aantal gedragsinterventies ontwikkeld, waarbij gebruik gemaakt wordt van kennis uit wetenschappelijk onderzoek en van successen uit het buitenland. Het aanbod van interventies wordt afgestemd op de problematiek van de jongeren. Het voorgenomen beleid kan rekenen op steun van wetenschappers en praktijkdeskundigen. Geconcludeerd kan worden dat van de beoogde gedragsinterventies verwacht mag worden -mits ze door de Erkeningscommissie erkend worden- dat ze kunnen bijdragen aan recidivevermindering van jeugdige delinquenten die deze interventies volgen. Wel is (veel) meer onderzoek nodig om inzicht te krijgen in de problematiek van sommige doelgroepen (zoals meisjes, licht verstandelijk gehandicapte delinquenten en zedendelinquenten). Daarnaast is verdere ontwikkeling van de basismethodieken en behandelprogramma's voor jongeren met een hoog recidiverisico (de PIJ-jongeren) wenselijk, niet alleen met het oogpunt van behandeling maar ook om de jongeren te kunnen laten deelnemen aan gedragsinterventies.

Daarmee zijn de ketenpartners er nog niet. Het zal nog enige tijd duren voor alle beoogde interventies erkend zijn. Daarna vraagt de implementatie veel tijd en aandacht. Goede implementatie is essentieel om de beoogde resultaten te bereiken en gedragsinterventies kunnen alleen effectief zijn als zij in een passende context worden uitgevoerd. Uit ervaringen in het buitenland blijkt dat de effecten van gedragsinterventies teniet kunnen worden gedaan als de selectie van deelnemers niet goed gebeurt, het programma niet volgens plan wordt uitgevoerd of trainers niet voldoende competent zijn (Barnoski, 2004; Hollis, 2007). Daarnaast moet voldaan worden aan een aantal andere randvoorwaarden: het motiveren van jongeren, begeleiden, geven van nazorg en follow-up. Kwaliteitsbewaking en evaluatie zijn essentieel om na te gaan welke methoden meer of minder effectief zijn, om zo nodig te kunnen bijsturen en steeds meer kennis te vergaren over het verminderen van recidive van jeugdige delinquenten.

Hoofdstuk 1

Inleiding

1.1 Doelstelling en werkwijze

Een van de doelstellingen van de directie Justitieel Jeugdbeleid (DJJ) van het ministerie van Justitie is het verminderen van recidive van jeugdige delinquenten. In dat kader moeten alle gedragsinterventies voor jeugdige delinquenten erkend worden door de in 2005 ingestelde Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitiabelen. De ketenpartners: Halt, Jeugdreclassering, Raad voor de Kinderbescherming en de Justitiële Jeugdinrichtingen werken samen met DJJ aan de ontwikkeling van een landelijk uniform aanbod van gedragsinterventies, dat is afgestemd op de problematiek van de doelgroepen. Het aanbod van de verschillende ketenpartners moet zoveel mogelijk inhoudelijk op elkaar worden afgestemd. De beoogde gedragsinterventies zijn op dit moment op hoofdlijnen bekend. Dit rapport levert een bijdrage aan de afstemming van het aanbod.

De ketenpartners beschikten over een concept matrix met een overzicht van alle gewenste gedragsinterventies. Deze matrix is, na het bestuderen van onderzoeksliteratuur, het houden van interviews met de ketenpartners (zie bijlage) en het bestuderen van beleidsnotities van de ketenpartners uitgewerkt. Hoofdstukken 2 en 3 zijn grotendeels afkomstig uit het rapport 'Jong en veelbelovend' van de Raad voor de Kinderbescherming (2007). De matrix en uitwerking is door DJJ en de ketenpartners besproken met een aantal deskundigen uit wetenschap en praktijk (zie bijlage) tijdens een werkconferentie. De reacties van deze werkconferentie zijn opgenomen in hoofdstuk 6 van het voorliggende rapport.

Het doel van het opstellen van het rapport en bespreking daarvan met de ketenpartners en externe deskundigen was om na te gaan:

1. of alle relevante criminogene factoren zijn onderscheiden
2. of voor alle criminogene factoren en niveaus van recidive (laag, midden, hoog) voldoende en geschikte gedragsinterventies beschikbaar zijn of ontwikkeld zullen worden
3. of sprake is van onnodige overlap in gedragsinterventies
4. of per criminogene factor een nadere uitsplitsing naar subtypen of varianten van gedragsinterventies nodig is (bijvoorbeeld naar geslacht, leeftijd, etniciteit, IQ, type delinquent) of dat binnen een gedragsinterventie voldoende ingespeeld kan worden op deze kenmerken van de doelgroep.

1.2 Definitie en afbakening

Met gedragsinterventies wordt bedoeld: “een programmatisch en gestructureerd geheel van methodische handelingen gericht op het beïnvloeden van iemands gedrag en/of omstandigheden, met als doel het voorkomen van recidive” (definitie afgeleid van het Woordenboek van het Programma Terugdringen Recidive, 2005). Omdat in de praktijk vaak over ‘trainingen’ gesproken wordt, wordt in dit rapport ook de term training gebruikt als het gaat om de uitvoering van gedragsinterventies. Een aanpak kan ook bestaan uit verschillende trainingen, aangevuld met begeleiding. In dat geval wordt gesproken van een ‘programma’ of ‘(reïntegratie)traject’. Afstemming tussen de verschillende onderdelen is dan van belang.

Het rapport is gericht op gedragsinterventies voor jeugdigen die kunnen worden opgelegd in het kader van een HALT-afdoening, een leerstraf, een gevangenisstraf, een PIJ-maatregel of een gedragsbeïnvloedende maatregel. Daarnaast wordt aandacht geschonken aan de begeleiding van het reïntegratietraject (door de Jeugdreclassering). De interventies die extramuraal worden uitgevoerd zijn bedoeld voor jongeren van 12 tot 18 jaar oud; de interventies binnen de jeugdinrichtingen zijn bedoeld voor jongeren tot 24 jaar. Ten behoeve van de leesbaarheid worden de termen ‘jeugdige delinquenten’, ‘jeugdigen’ en ‘jongeren’ in dit rapport door elkaar gebruikt. Behandeling door psychologen of psychiaters vallen niet binnen het kader van dit rapport. Dergelijke behandelingen hoeven ook niet te worden ingediend bij de Erkeningscommissie.

14 |

Het rapport is vooral gericht op de *ontwikkeling en afstemming* van gedragsinterventies. Daarom wordt ingegaan op de ketenpartners die deze interventies (laten) ontwikkelen en begeleiden: Halt, de Raad voor de Kinderbescherming, de JJI's en de Jeugdreclassering. In het proces van uitvoering is uiteraard ook de samenwerking met politie, het OM en de ZM van groot belang. Dit valt echter buiten het bestek van dit rapport.

1.2 Leeswijzer

Het rapport begint met een overzicht van de onderzoeksliteratuur over methoden die gericht zijn op recidivevermindering in het algemeen. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op specifieke (effectieve) gedragsinterventies. In hoofdstuk 4 wordt weergegeven welke gedragsinterventies en andere methoden de ketenpartners beschikbaar hebben of laten ontwikkelen. Aan het eind van hoofdstuk 4 worden de methoden van de ketenpartners in tabelvorm weergegeven. In hoofdstuk 5 wordt weergegeven in hoeverre de methoden van de ketenpartners gebruik maken van de bevindingen uit onderzoek en in hoeverre er nog vragen of dilemma's zijn. In hoofdstuk 6 zijn de discussiepunten vermeld die tijdens de werkconferentie zijn voorgelegd aan een aantal deskundigen uit de wetenschap en de praktijk. Vervolgens zijn de reacties van de externe deskundigen tijdens de werkconferentie weergegeven. In het laatste hoofdstuk zijn algemene conclusies geformuleerd.

Hoofdstuk 2

Wat werkt?

2.1 Wat zijn algemene kenmerken van effectieve (gedrags)interventies?

Uit onderzoek blijkt steeds dat sommige interventies wel werken, en andere niet. Sommige interventies werken zelfs averechts: deelnemers recidiveren na bepaalde interventies, zoals Amerikaanse boot camps en overlevingstochten, evenveel of meer dan vergelijkbare daders die de interventie niet volgden (Beenakkers, 2002; Baas, 2005; Aos et al., 2006). Het 'baat-het-niet-dan-schaadt-het-niet'-principe geldt dus niet voor interventies.

Met name onderzoekers van de Canadese Correctional Service (Andrews & Bonta, 2003) zijn gestart met systematisch na te gaan welke kenmerken de wel- en niet-werkende interventies hebben. Hieruit is gebleken dat effectieve interventies voldeden aan een aantal criteria. Deze criteria zijn later de 'What Works'-criteria genoemd. Veel landen (Canada, de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk, Scandinavië, Australië en Nieuw Zeeland) hebben de aanpak van recidivevermindering inmiddels afgestemd op deze principes. Zo zijn in allerlei landen Erkenningscommissies opgericht die beoordelen of de interventies die worden aangeboden aan deze criteria voldoen. Zij adviseren de ministers van Justitie over de mate van veelbelovendheid – de kans op effectiviteit – van de gedragsinterventies. Hoe meer een interventie aan de criteria voldoet, hoe groter de kans op effectiviteit. Ook de Nederlandse Erkenningscommissie, die in 2005 werd ingesteld, werkt met deze criteria. Deze onafhankelijke commissie is samengesteld uit voornamelijk wetenschappers uit verschillende disciplines en enkele deskundigen uit het justitieveld. De commissie beoordeelt zowel gedragsinterventies voor jeugdige als voor volwassen delinquenten. De commissie heeft inmiddels twee gedragsinterventies voor jeugdige delinquenten en vijf voor volwassen delinquenten (voorlopig) erkend^{2,3}.

1) Hoofdstukken 2 en 3 zijn voor een groot deel afkomstig uit het rapport Jong en veelbelovend van de Raad voor de Kinderbescherming (Plaisier, 2007).

2) In oktober 2007 waren de volgende interventies (voorlopig) erkend. Voor jeugdigen in de JJI's: een sociale vaardigheidstraining (de Sova op Maat); een agressietraining (AR op Maat) en een cognitieve en sociale vaardigheidsprogramma (Nieuwe Perspectieven). Voor extramurale uitvoering (Raad voor de Kinderbescherming): een cognitieve en sociale vaardigheidstraining en de Multisysteemtherapie (MST). Voor volwassen delinquenten (intramuraal en extramuraal): twee cognitieve vaardigheidstraining (CoVa en CoVa+ voor licht verstandelijk gehandicapten), een agressietraining (Wiltshire Art Nederland), een arbeidstraining, een training voor verslavingsproblematiek (Leefstijltraining).

3) De beoordeling van de Erkenningscommissie kan een van vier uitkomsten hebben: erkend; voorlopig erkend; niet erkend, verdere uitwerking gewenst; niet erkend en geen verdere uitwerking gewenst.

Hieronder worden de criteria toegelicht die door de Nederlandse Erkeningscommissie Gedragsinterventies Justitiabelen worden gebruikt.

Kwaliteitscriteria van de Erkeningscommissie Gedragsinterventies Justitiabelen	
1. Theoretische onderbouwing:	de gedragsinterventie is gebaseerd op een expliciet veranderingsmodel waarvan de werking wetenschappelijk wordt aangetoond.
2. Selectie van justitiabelen:	het type justitiabele waarop de gedragsinterventie zich richt wordt duidelijk gespecificeerd en geselecteerd.
3. Dynamische criminogene factoren:	de gedragsinterventie is gericht op het veranderen van risicofactoren die samenhangen met het criminele gedrag.
4. Effectieve (behandel)methoden:	er worden (behandel)methoden toegepast die aantoonbaar effectief of veelbelovend zijn.
5. Vaardigheden en protectieve factoren:	de aanpak is mede gericht op het leren van praktische, sociale en probleemoplossende vaardigheden.
6. Fasering, intensiteit en duur:	de intensiteit en duur van de gedragsinterventie sluit aan bij de problematiek van de deelnemer.
7. Betrokkenheid en motivatie:	de betrokkenheid van de deelnemer bij de gedragsinterventie en de motivatie voor deelname moeten worden bevorderd en gestimuleerd.
8. Continuïteit:	er moeten duidelijke verbindingen zijn tussen de gedragsinterventie en de totale begeleiding van de justitiabele.
9. Interventie-integriteit:	de gedragsinterventie wordt uitgevoerd zoals is bedoeld.
10. Evaluatie:	een doorlopende evaluatie geeft inzicht in de effectiviteit van de gedragsinterventie.

Schema 1: Kwaliteitscriteria, gebruikt door de Erkeningscommissie Gedragsinterventies Justitiabelen (www.justitie.nl/erkeningscommissie).

2.2 Toelichting op de kwaliteitscriteria

Samengevat zijn de kwaliteitscriteria gericht op:

- 1) Kenmerken van de dader:
  - 1.1 Recidive-risico
  - 1.2 Criminogene factoren: tekorten en beschermende factoren
  - 1.3 Responsiviteit
- 2) de inhoud van de interventie
- 3) de uitvoering van de interventie
- 4) continuïteit
- 5) invloed van begeleiders op motivatie van de jongere.

Deze onderdelen zullen hieronder worden toegelicht.

2.3 Kenmerken van de dader

2.3.1 Recidiverisico

De interventie moet aansluiten bij het recidive-risico van de justitiabelen. Hoe groter het risico op recidive, hoe intensiever de aanpak moet zijn.

Gedraginterventies voor justitiabelen met een laag risico hebben doorgaans een kleiner effect dan interventies voor degenen met een hoog risico. En ze kunnen zelfs averechts werken (Andrews & Friesen, 1987). De onderzoekers stellen: “If it ain’t broke, don’t fix it” (Andrews & Bonta, 1994).

Als er wel sprake is van recidiverisico dan is doorgaans geen sprake van slechts één risicofactor. Meestal gaat het om een cumulatie van en interactie tussen risicofactoren. Dat betekent dat meerdere methoden moeten worden ingezet: ofwel een of meer gedraginterventies in combinatie met begeleiding en praktische ondersteuning, ofwel een multimodaal programma dat uit verschillende onderdelen bestaat.

Niet voor alle criminogene factoren zijn gedraginterventies nodig. Afhankelijk van de problematiek zijn andere methoden meer geschikt: bijvoorbeeld het zoeken van een nieuwe school, andere hobby’s en vrienden, helpen bij huiswerk, het zoeken van huisvesting of schuldhulpverlening of het geven van therapeutische behandeling.

De mate van risico wordt bepaald op basis van onderzoeksgegevens over de doelgroep en statistische voorspellingsmodellen. Het bepalen van de grenzen tussen een laag-midden-hoog risico moet zorgvuldig gebeuren. Daar waar meerdere ketenpartners een verschillend risicotaxatie-instrument hanteren zou de afweging van de mate van risico in afstemming moeten gebeuren: variërend van laag (de doelgroep die in principe een Halt-afdoening krijgt) tot midden (de doelgroep voor extramurale sancties zoals werk- en leerstraffen en voorwaardelijke sancties) en hoog (jeugddetentie, PIJ-maatregel, gedragsbeïnvloedende maatregel en PIJ-maatregel). De risicotaxatie voor jeugdige delinquenten zou daarnaast afgestemd moeten worden op de risicotaxatie voor volwassen delinquenten.

2.3.2 Criminogene factoren

De aanpak moet gericht zijn op de dynamische criminogene factoren van de justitiebelen. Criminogene factoren kunnen worden ingedeeld in individuele factoren, omgevingsfactoren, maatschappelijke en culturele factoren. Niet al deze factoren zijn echter beïnvloedbaar (zoals sexe) of zijn niet door justitie-organisaties te beïnvloeden (zoals krapte op de arbeidsmarkt). Hoewel deze aspecten van groot belang zijn vallen deze buiten het bestek van dit rapport. Dynamische factoren zijn factoren die beïnvloedbaar zijn (zoals sociale vaardigheden). Criminogene factoren kunnen bestaan uit zowel tekorten als beschermende factoren. Effectieve interventies zijn gericht op het verminderen van dynamische criminogene tekorten en het versterken van beschermende factoren. Tekorten kunnen bijvoorbeeld gebrekkige sociale of cognitieve vaardigheden zijn. Beschermende factoren zijn factoren die de kans op risicofactoren verminderen, zoals goede opvoedingsvaardigheden van de ouders. Beschermende factoren lijken op jonge leeftijd van grotere invloed te zijn op het voorkomen van delinquent gedrag dan bij adolescenten (Stouthamer-Loeber et al., 2002). De meeste risicofactoren hebben zowel een risicocomponent als een beschermende component. De opvoedingsvaardigheden van ouders en omgang met vrienden kunnen een beschermende factor zijn of, als de ouders beperkte opvoedingsvaardigheden hebben en de vrienden ook delicten plegen, juist een risicofactor. Ook andere, minder beïnvloedbare factoren, kunnen beschermend zijn zoals intelligentie; een 'gemakkelijk' temperament en wonen in een goede, niet criminele buurt (Van Montfoort, 2007, Loeber & Farrington, 2000).

18 |

Voorafgaand aan een interventie moet de individuele problematiek nauwkeurig gediagnosticeerd worden zodat de interventie gericht kan worden op de juiste factoren: "If recidivism reflects antisocial thinking, don't target selfesteem, target antisocial thinking. If recidivism reflects difficulties in keeping a job, don't target getting a job, target keeping a job" (Andrews, 1989).

Gestructureerde methoden voor risico-taxatie geven doorgaans betere voorspellingen dan een *zuiver* klinische inschatting (Douglas et al., 1999). Daarnaast geven gestructureerde risicotaxaties in combinatie met een professionele beoordeling een betere voorspelling dan enkel een klinische inschatting (Lodewijks, 2006). Als een aantal gevalideerde risicotaxatie-instrumenten bestudeerd wordt: de RISc4 voor volwassen delinquenten in Nederland, het Engelse OaSys5, de Canadese LS/CMI6 en de Youth-LS/CMI7 en de Amerikaanse SAVRY8 die ook in de Nederlandse jeugdinrichtingen wordt gebruikt, zien we dat de volgende *dynamische* criminogene factoren doorgaans bij delinquenten worden ingeschat:

- 4) Recidive Inschattingsschalen.
- 5) Offender Assessment System.
- 6) Level of Service/Case Management Inventory.
- 7) Youth Level of Service/Case Management Inventory.
- 8) Structured Assessment of Violence Risk in Youth.

Individuele factoren:

- Denkpatronen en gedrag (waaronder cognitieve en sociale vaardigheden, agressieregulatie, leefstijl en omgaan met seksualiteit)
- Prestaties op school, opleiding en/of werk
- Gebruik van alcohol en/of drugs
- Psychologisch welbevinden
- Attitude
- Woonomstandigheden
- Financiële situatie

Omgevingsfactoren:

- Gezinsomstandigheden
- Omgang met leeftijdgenoten

Voor de inschatting van recidiverisico worden deze factoren gewogen en wordt ook de delictgeschiedenis (als grote voorspeller van recidive) meeberekend. Het tekort dat het meest voor lijkt te komen is de factor 'denken en gedrag'. Van de Engelse intramurale delinquenten heeft ca. 50% cognitieve vaardigheidstekorten, van de Engelse extramurale delinquenten ca. 59%. Ca. 60 tot 76% van de Nederlandse volwassen delinquenten heeft cognitieve vaardigheidstekorten. Dit blijkt uit analyse met behulp van de risicotaxatie-instrumenten Oasys respectievelijk RISC (Harper & Chitty, 2004; Vogelvang et al., 2003, Van der Knaap et al., 2007). De Nederlandse ketenpartners werken momenteel aan een gezamenlijk instrumentarium voor diagnose en indicatiestelling voor jeugdige delinquenten (Landelijk Kader Instrumentarium Jeugdstrafrecht). Totdat dit instrumentarium gereed is werken de ketenpartners met hun huidige instrumenten.

| 19

Verschil jeugdige en volwassen daders?

De verschillende soorten criminogene factoren voor jeugdigen en volwassenen lijken op hoofdlijnen vooralsnog sterk overeen te komen: er lijken bij jongeren geen andere categorieën kenmerken te zijn die gerelateerd zijn aan crimineel gedrag. In beide gevallen speelt bijvoorbeeld de gezinssituatie een rol. Binnen een categorie kunnen wel verschillende invloeden spelen. De invulling van het gezin bijvoorbeeld: bij jongeren spelen vooral de opvoedingsvaardigheden van de ouders een belangrijke rol; bij volwassenen is de invloed van de partner groter.

De mate waarin risicofactoren zich voordoen verschilt per leeftijd. De belangrijkste potentiële voorspellers in de leeftijdsgroep van 6 t/m 11 jaar zijn lichte vergrijpen, agressie, drugsgebruik, lage sociaal-economische gezinsstatus en antisociale ouders. Voor de leeftijdsgroep van 12 t/m 14 jaar zijn dit beperkte sociale bindingen, antisociale leeftijdgenoten, lichte vergrijpen, negatieve school- en huiswerkattitude en persoonlijkheidskenmerken, zoals impulsiviteit (Lipsey & Derzon, 1998; Loeber & Browning, 1999; Booy et al., 2004; Soepboer et al., 2006; Van der Ploeg & Scholte, 2003; Van Dam, 2005; Heiden-Attema & Bol, 2000, in: Adviesburo Van Montfoort, 2006). Jongeren die op jonge leeftijd crimineel gedrag vertonen blijven vaak jarenlang crimineel, terwijl crimineel gedrag van late starters meestal voorbijgaat. Jonge starters hebben vaak al vroeg in hun

jeugd te maken gehad met diverse risicofactoren. Bij late starters is vooral de factor ‘invloed van leeftijdgenoten’ gerelateerd aan delictgedrag (Heiden-Attema & Bol, 2000, in: Adviesburo Van Montfoort, 2006; Loeber & Farrington, 2001). De invloed van ADHD als aanzet tot een antisociale ontwikkeling lijkt vooral in de kindertijd van invloed te zijn en minder in de adolescentie. De onderzoekers concluderen dat als er dergelijke sensitieve fasen voor risicofactoren zijn, dat implicaties heeft voor interventies, waarin rekening gehouden moet worden met de ontwikkelingsfase waar het kind zich in bevindt. Ook in de diagnostiek moet hiermee rekening gehouden worden. Er lijkt ook een risicofactor te zijn die heel stabiel opereert: een tekort aan cognitieve en sociale vaardigheden hangt in de meeste subgroepen (ook bij volwassen delinquenten) samen met crimineel gedrag (Van der Laan, 2006). Hieruit kan de conclusie getrokken worden dat interventies gericht op cognitieve en sociale vaardigheden voor alle subgroepen zinvol kunnen zijn (mits de deelnemer hier een tekort aan heeft).

Meer aandacht voor positieve factoren

De laatste jaren pleiten auteurs voor aanvullingen op de What Works-principes (Ward & Brown, 2004; Ministry of Justice, UK, 2007; Van der Linden, 2006). Met name Ward & Brown (2004) geven in hun ‘Good Lives Model’ aan dat de What Works-principes vooral zijn gericht op tekorten, wat nodig is, maar niet voldoende om reïntegratie van delinquenten te bereiken. Daarvoor zou de aanpak aangevuld moeten worden door een meer positieve benadering die gericht is op het versterken van de krachten van de daders (een ‘strength-based approach’). Het Good Lives Model pleit voor het geven van aandacht aan de voorkeuren van delinquenten, zijn of haar talenten, en de omstandigheden en mogelijkheden die de leefsituatie volgens hem of haarzelf kunnen verbeteren. De delinquent zou de benodigde capaciteiten moeten ontwikkelen om belangrijke sociale en persoonlijke zaken en goederen op een acceptabele en pro-sociale manier te kunnen bereiken, in plaats van enkel te focussen op de vermindering van risico’s. Het is overigens een misverstand dat het Good lives model en de What Works-aanpak tegenstrijdig zijn: in beide gevallen gaat het er om na te gaan wat werkt voor wie, en moet de aanpak gericht zijn op zowel criminogene factoren als beschermende factoren. Zeker bij jongeren met een hoog recidiverisico is het nodig om meerdere methoden in te zetten in een intensief traject.

2.3.3 Responsiviteit

De aanpak moet afgestemd worden op de responsiviteit van de dader. Hiermee wordt bedoeld de manier waarop de justitiabele informatie opneemt en de manier waarop hem of haar het beste nieuw gedrag geleerd kan worden. De manier van trainen moet bijvoorbeeld verschillen voor jeugdigen met een lager of hoger IQ, met meer of minder motivatie etc. Dit betekent niet altijd dat er verschillende interventies nodig zijn, maar de trainers en begeleiders moeten wel kunnen inspelen op dergelijke verschillen.

2.4 Inhoud van de interventie

Niet alleen een diagnose is essentieel, ook de inhoud van de interventie is uiteraard van groot belang. Effectieve interventies maken gebruik van een logisch model voor ge-

dragsverandering, dat met theoretische kennis kan worden onderbouwd, en gebruiken effectieve methoden. Cognitieve gedragsinterventies hebben doorgaans de meeste effecten (Redondo et al., 1999, in: Joy Tong & Farrington, 2006; McGuire, 2002; Baas, 2005; Landenberger & Lipsey, 2005; Aos et al., 2006). Hierin leren daders nieuwe vaardigheden waarmee ze minder denkfouten maken, minder impulsief worden, beter problemen kunnen oplossen en sociaal vaardiger worden. Volgens Andrews (1995, in: Ministerie van Justitie, 2006) zouden algemene behandeldoelen moeten zijn: 1) het reduceren van antisociale attitudes, antisociale cognities, antisociale vrienden en de afhankelijkheid van middelen, 2) vergroten van affectie voor en communicatie met familieleden, controle en begeleiding door familieleden, identificatie met pro-sociale rolmodellen, zelfcontrole, zelfmanagement en probleemoplossende vaardigheden; 3) vervangen van liegen, stelen en agressief gedrag door meer pro-sociale alternatieven, 4) verhogen van de kosten en verlagen van de waargenomen baten van crimineel gedrag, 5) leren herkennen van risicovolle situaties en oefenen van nieuw gedrag en terugvalpreventie. Om dit te leren is voldoende tijd om te kunnen oefenen met het nieuwe gedrag nodig. Uit onderzoek van Lipsey (1995) blijkt dat gedragsinterventies die meer dan 26 weken gegeven worden, met ten minste twee maal per week bijeenkomsten en in totaal meer dan 100 uur in beslag nemen, meer resultaat hebben dan korter durende, minder intensieve programma's.

2.5 Uitvoering van de interventie

Als de diagnose is gesteld, de jeugdigen goed zijn geselecteerd en de inhoud van de gedragsinterventie goed is, is het vervolgens van groot belang dat de interventie wordt uitgevoerd door competente en goed opgeleide en gecoachte trainers en precies zo wordt uitgevoerd als bedoeld. Dit blijkt in veel landen niet eenvoudig te zijn. Een zorgvuldige implementatie en kwaliteitsborging zijn nodig om ervoor te zorgen dat alle onderdelen van hoge kwaliteit zijn en blijven. Ook de context waarin de gedragsinterventie wordt uitgevoerd moet passend zijn. Vaak blijkt uit evaluaties dat de testfase van een gedragsinterventie, mogelijk mede door het enthousiasme van het personeel en de toekomstige blik van de onderzoekers, betere resultaten geeft dan in latere jaren (Joy Tong & Farrington, 2006). Het monitoren van de kwaliteit van het programma (op lokaal niveau) wordt gezien als uiterst belangrijk omdat dat één van de kenmerken van implementatie is die de effecten van het programma kan beïnvloeden (Elliott, Hatot & Sirovatka, 2001). In de praktijk worden trainingen regelmatig aangepast door de trainers. Het is zeker nodig om de aanpak af te stemmen op de responsiviteit en motivatie van deelnemers, maar het gevaar van inhoudelijke wijzigingen is dat essentiële onderdelen uit de training ongemerkt niet meer aan bod komen. Bovendien kunnen de resultaten niet meer onderzocht worden doordat appels met peren vergeleken worden.

2.6 Continuïteit

Vaak is een gedragsinterventie niet de enige methode die wordt ingezet in een reïntegratietraject. Zeker voor jongeren met een hoog recidiverisico zijn meerdere interventies nodig en ook zullen toezicht, controle en begeleiding nodig zijn. De interventies moeten

qua inhoud aansluiten op de overige elementen in een reïntegratietraject. De rol van de begeleider of case manager is daarbij essentieel, niet alleen om de jeugdige (en zijn of haar ouders) te motiveren en te stimuleren, maar ook om aan te sporen, te helpen bij het oefenen van nieuw gedrag en het geven van feedback. Een actieve, outreachende rol van de begeleider is daarvoor noodzakelijk. Het schrijven van brieven om een jeugdige delinquent uit te nodigen, wat een veelgebruikte methode is, volstaat meestal niet. In Engeland bijvoorbeeld worden volwassen delinquenten soms opgehaald met busjes en naar een training toegebracht.

Het effect van gedragsinterventies is, vooral voor delinquenten met een hoog recidiverisico, groter als ook nazorg en follow-up gegeven wordt. Dit kan zijn in de vorm van opfrustrainingen waarin het geleerde gedrag opnieuw aan de orde komt en gestimuleerd wordt, of in de vorm van praktische ondersteuning door bijvoorbeeld het helpen bij het regelen van een uitkering of huisvesting na verblijf in detentie.

2.7 Invloed van begeleiders op motivatie van de jongere

De What Works-aanpak was in eerste instantie vooral gericht op de kenmerken van de delinquenten. Wellicht is soms een wat te mechanistische kijk op gedragsinterventies ontstaan en gingen organisaties ervan uit dat de ouders graag zouden willen meedoen aan de interventie die men had ontwikkeld (Van der Linden, 2006). Lang niet alle delinquenten zijn echter gemotiveerd om hun gedrag te veranderen en deel te nemen aan gedragsinterventies. De laatste jaren is dan ook meer aandacht ontstaan voor de invloed die begeleiders kunnen hebben op de motivatie van ouders. De wijze waarop begeleiders de jongeren bejegenen kan de motivatie bevorderen. Daarbij moet rekening gehouden worden met de stadia van motivatie waarin de jongere zich bevindt, met zijn of haar wensen en gedachtenkader. Motivational Interviewing (Miller & Rollnick, 2002) is een methode die in veel landen is ingevoerd en goede resultaten heeft laten zien, ook in de verslavingszorg en het gevangeniswezen. Alle begeleiders van de Jeugdreclassering zijn opgeleid in motiverende gespreksvoering. De Raad voor de Kinderbescherming beraadt zich momenteel over een verdieping van de opleiding voor raadsmedewerkers op het gebied van motiverende gesprekstechnieken. Het Nederlandse gevangeniswezen en de volwassenreclassering zullen vanaf 2007/8 alle begeleiders van justitiabelen opleiden in Motivational Interviewing.

2.8 Samenvatting

In dit hoofdstuk werd een aantal aspecten beschreven die van invloed zijn op de effectiviteit van methoden voor recidivevermindering. Aspecten die daarbij van belang zijn zijn samengevat de volgende.

1. Om te kunnen bepalen welke methode ingezet moet worden om gedragsverandering van jongeren te bereiken is diagnose van het recidiverisico, de criminogene tekorten en beschermende factoren en de responsiviteit nodig.

2. De aanpak moet gericht zijn het verminderen van dynamische criminogene tekorten en het versterken van beschermende factoren.
3. Niet voor alle criminogene factoren zijn gedragsinterventies nodig. Afhankelijk van de problematiek zijn andere methoden meer geschikt: bijvoorbeeld het zoeken van een nieuwe school, andere hobby's en vrienden, helpen bij huiswerk, het zoeken van huisvesting of schuldhulpverlening of het geven van behandeling door psychologen of psychiaters.
4. De wijze waarop begeleiders de jongeren bejegenen kan de motivatie voor gedragsverandering bevorderen. Daarbij moet rekening gehouden worden met de stadia van motivatie waarin de jongere zich bevindt, met zijn of haar wensen en gedachtenkader.
5. Interventies moeten rekening houden met de ontwikkelingsfase waarin de jongere zich bevindt.
6. Cognitieve en sociale vaardigheden lijken, ongeacht de leeftijd, samen te hangen met crimineel gedrag. Interventies gericht op het verbeteren van cognitieve en sociale vaardigheden lijken daarom voor alle leeftijdsgroepen zinvol te kunnen zijn (mits de deelnemer hier een tekort aan heeft).
7. Jongeren met een laag recidiverisico hebben doorgaans geen gedragsinterventies nodig. Inzet van gedragsinterventies voor deze doelgroep kan zelfs averechts werken.
8. Bij jongeren met een hoger recidiverisico is vaak sprake van een cumulatie van en interactie tussen risicofactoren. In dat geval moeten meerdere methoden moeten worden ingezet: ofwel een of meer gedragsinterventies in combinatie met begeleiding en praktische ondersteuning, ofwel een multi-modaal programma dat uit verschillende onderdelen bestaat.
9. De inhoud van gedragsinterventies moet voldoen aan de eisen van de Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitiabelen.
10. Monitoring van de programma-integriteit en evaluatie is essentieel om zicht te hebben op de resultaten en de programma's zo nodig te kunnen bijstellen en verbeteren.
11. Het effect van gedragsinterventies is, vooral voor delinquenten met een hoog recidiverisico, groter als ook de interventie binnen een stimulerende context wordt uitgevoerd, met begeleiding, nazorg en follow-up.

In het volgende hoofdstuk wordt ingegaan op de effectiviteit van specifieke gedragsinterventies. Daarna wordt het beoogde aanbod van de ketenpartners beschreven en wordt aangegeven in hoeverre daarbij rekening wordt gehouden met de hiervoor genoemde aspecten.

Hoofdstuk 3

Effectieve gedragsinterventies

3.1 Inleiding

Voordat in dit hoofdstuk wordt ingegaan op de effecten die specifieke gedragsinterventies hebben, is het van belang om aan te geven dat de invloed van de justitieorganisaties beperkt is. Gedragsinterventies kunnen effectief zijn, maar ook factoren die buiten de invloedssfeer van justitie liggen, zijn van invloed. Bijvoorbeeld: de sociale omgeving van de jeugdige (de gezinssituatie, de kwaliteit van de school, de buurt), maatschappelijke factoren, economische factoren, de arbeidsmarkt en biologische factoren. Wanneer bijvoorbeeld een spijbelende jongere geleerd wordt zijn of haar gedrag te veranderen door een goede training, kan het effect teniet worden gedaan wanneer de kwaliteit van de school gering is, lessen uitvallen, etcetera.

Gedragsinterventies zijn zeker niet altijd de enige of de meeste geschikte methode om recidive te voorkomen. Gedragsinterventies zijn geen wonderpillen waar iedereen van opknapt. Jeugdigen met een klein risico op recidive hebben doorgaans geen gedragsinterventie nodig, want de kans dat zij recidiveren is sowieso klein. Jongeren met een hoger risico kunnen daar meer baat bij hebben. Gedragstrainingen worden met name ingezet op het verbeteren van de individuele dynamische factoren op het gebied van vaardigheden en gedrag van de individuele jeugdige (en het gezin); cognitieve en sociale vaardigheden, agressieregulatievaardigheden, omgaan met alcohol en drugs en seksuele omgang. Niet voor alle criminogene factoren hoeven aparte gedragsinterventies ontwikkeld te worden. Het stimuleren van een pro-sociale attitude en het doordenken van de consequenties van het criminele gedrag, ook voor slachtoffers, kunnen bijvoorbeeld in alle gedragsinterventies aan de orde komen.

Voor andere acties die nodig zijn voor het voorkomen van recidive kan *praktische hulp en begeleiding* worden aangeboden, zoals het inschakelen van scholen, het gezin (eventueel met opvoedingsondersteuning), toezicht houden op en controleren van afspraken, invulling van de vrije tijd, begeleiding bij financiële of huisvestingsproblemen. *Psychische problematiek* kan met gedragstherapie, soms in combinatie met medicatie, beïnvloed worden. Hiervoor is een training doorgaans onvoldoende intensief en is behandeling door een psycholoog of psychiater nodig. Binnen de Justitiële Jeugdinrichtingen is behandeling mogelijk. Voor extramurale uitvoering kan de Raad voor de Kinderbescherming doorverwijzen naar zorginstellingen voor psychologische of psychiatrische behandeling.

Binnen het jeugdstrafrecht staat zowel het pedagogische als het vergeldingselement centraal. Voor dat laatste zijn ook andere methoden mogelijk die niet recidivevermindering als doel hebben, maar vergelding of normbevestiging. In dat kader kunnen bijvoorbeeld boetes en werkstraffen opgelegd worden. Deze methoden hoeven, omdat het geen

gedragsinterventies betreft, niet worden erkend door de Erkenningcommissie Gedragsinterventies Justitiabelen.

3.2 Effecten van specifieke gedragsinterventies

Hieronder wordt weergegeven wat uit de literatuur blijkt over de effecten van de meest onderzochte gedragsinterventies. Daarbij wordt achtereenvolgens ingegaan op: cognitieve gedragsinterventies, interventies gericht op het verminderen van schoolverzuim, op het vergroten van empathie voor slachtoffers en op afschrikking.

3.2.1 Cognitieve gedragsinterventies

In het algemeen blijkt dat cognitieve gedragsinterventies de grootste effecten hebben (Baas, 2005; Redondo et al., 1999, in: Joy Tong & Farrington, 2006). Het theoretisch model van cognitieve interventies is een variant van de sociale leertheorie en is gebaseerd op het principe dat cognities een cruciale rol spelen in crimineel gedrag (Ross & Fabiano, 1985; McGuire, 2005). Een tekort aan cognitieve vaardigheden beïnvloedt het ontstaan en voortduren van crimineel gedrag. Delinquenten hebben een tekort aan deze vaardigheden doordat ze ze niet (goed) geleerd hebben, door bijvoorbeeld problemen in de sociale omgeving (gebrekig toezicht van ouders of matige schoolsituatie); niet vanwege hun lagere intelligentie (tenzij het gaat om een zwakzinnig niveau) of neurologische problemen (Ross & Fabiano, 1985). Het cognitieve model voor gedragsverandering geeft aan dat het verbeteren van cognitieve vaardigheden zal leiden tot meer motivatie om persoonlijke, situationele, economische en sociale druk jegens illegaal gedrag te weerstaan en meer pro-sociaal gedrag kiezen (Joy Tong & Farrington, 2006). Cognitieve programma's zijn doorgaans gericht op: probleemoplossende vaardigheden, verminderen van impulsiviteit, perspectief nemen, creatief denken, kritisch redeneren (logisch denken, objectiviteit), doelgericht denken, moreel redeneren (normen en waarden), vaardigheden om met anderen om te gaan (sociale vaardigheden, assertiviteit en conflictbeheersing), emotionele controle en het doordenken van consequenties van gedrag (Joy Tong & Farrington, 2006; Ministry of Justice, UK, in press). De effecten van cognitieve programma's lopen gemiddeld uiteen van 5 tot 22% minder recidive in vergelijking tot een controle-groep (meestal gemeten na een periode van 12 of 18 maanden) (Aos et al., 2006). De effecten zijn doorgaans groter in een extramurale setting dan in een intramurale setting (Baas, 2005; Joy Tong & Farrington, 2006). In de meeste studies worden grotere effecten gevonden voor deelnemers met een hoog recidiverisico dan voor deelnemers met een lager risico (Joy Tong & Farrington, 2006; Friendship, 2002).

Wanneer verschillende cognitieve programma's met elkaar worden vergeleken, zoals Reasoning & Rehabilitation (R&R, het eerste cognitieve programma dat in Canada werd ontwikkeld en inmiddels in veel landen wordt gebruikt) en de Engelse programma's Think First en ETS (Enhanced Thinking Skills, dat ook voor Nederlandse volwassen delinquenten wordt toegepast) of een vergelijking tussen R&R, Moral Reconciliation Therapy en Thinking for a Change, blijken de effecten onderling niet significant te verschillen (Joy

Tong & Farrington, 2006). Grotere effecten worden vooral bereikt wanneer de volgende factoren zijn opgenomen in de aanpak:

- 1) behandeling van daders met een hoger recidiverisico,
- 2) hoge kwaliteit van implementatie,
- 3) aandacht voor woedebeheersing en interpersoonlijke probleemoplossing.

Uit meta-analyse komt naar voren dat onderdelen die gericht zijn op het vergroten van slachtofferempathie en methoden die enkel het gebruik van gedragscontracten en/of beloningen of straffen om gedrag te veranderen geen effecten op recidivevermindering lieten zien (Landenberger & Lipsey, 2005).

Ook voor jeugdige delinquenten zijn programma's ontwikkeld die zijn gericht op het verbeteren van cognitieve vaardigheden. Vooral gedragsprogramma's gericht op cognitieve en sociale vaardigheden van de jongere en programma's die niet alleen op de jongere zijn gericht maar ook op diens omgeving blijken effectief (Baas, 2005). Voorbeelden van de laatste zijn de functionele gezinstherapie (FFT, gericht op jongeren met een matige kans op recidive en hun omgeving) en multisysteemtherapie (MST, gericht op jongeren met een matige tot hoge kans op recidive en hun omgeving). Deze programma's worden op grote schaal uitgevoerd in de Verenigde Staten en inmiddels ook in Nederland. Het zijn programma's die zorgvuldig zijn gedocumenteerd en geprotocolleerd en waarnaar relatief veel onderzoek is gedaan. FFT kan leiden tot 16-38% minder recidive van deelnemers in vergelijking tot een controlegroep (gemeten na 18 maanden). Ook cognitieve gedragstrainingen die gericht zijn op agressieregulatie zoals de Aggression Regulation Training (ART) zijn doorgaans effectief voor jeugdigen: hierbij worden effecten van 7 tot 24% minder recidive gemeten (Aos et al, 2006). EQUIP doet wat betreft doelstelling en inhoud sterk denken aan de ART en is net als de ART ontwikkeld door Goldstein, maar is in mindere mate geëvalueerd. Educatieve programma's waarbij hulp en steun wordt gegeven bij het zoeken naar werk kunnen ook effectief zijn, maar van deze laatste programma's zijn te weinig onderzoeksgegevens bekend om zeker te kunnen zijn van de effecten (Baas, 2005). Programma's voor zedendelinquenten en voor daders met verslavingsproblematiek zijn doorgaans ook gericht op het verbeteren van cognitieve vaardigheden (beheersen van impulsen etc.).

Effectieve interventies zijn dus vaak interventies die met behulp van technieken uit de cognitieve gedragstherapie ingaan op cognities, denkfouten, het beheersen van impulsen, doordenken van de consequenties van het gedrag en het leren van alternatieve gedragsmogelijkheden. De *specifieke aspecten* van deze programma's verschillen tussen de doelgroepen: voor jongeren met problemen op het gebied van agressiebeheersing richt het programma zich vooral op het beheersen van agressieve impulsen; voor zedendelinquenten wordt vooral aandacht besteed aan het beheersen van impulsen in het omgaan met seksualiteit. Ook zijn er effectieve interventies die zich richten op algemene cognitieve vaardigheden (zoals ETS, R&R, Think First). Uit recent onderzoek (Hollis, 2007) bleek dat (volwassen) deelnemers aan vijf algemene cognitieve vaardigheidsprogramma's in

Engeland & Wales 26,4% minder recidiveerden dan verwacht werd op grond van een voorspellingsmodel.

3.2.2 Interventies gericht op het verminderen van schoolverzuim

In diverse landen zijn interventies ontwikkeld om schoolverzuim en schooluitval tegen te gaan. Ook in Nederland is de laatste jaren steeds meer aandacht voor een justitiële benadering in de bestrijding van schoolverzuim. De aanpak van schoolverzuim in Nederland is in eerste instantie een zaak van gemeenten en scholen. Justitiële interventies vormen het sluitstuk⁹. Recent is onderzoek gedaan naar de effectiviteit van deze justitiële interventies voor hardnekkige spijbelaars: de Halt-afdoening bij schoolverzuim, de leerstraffen ROOS, BASTA en Ouders Present (Adviesbureau Van Montfoort, 2007). Ouders Present onderscheidt zich van de andere afdoeningen doordat dit programma niet opgelegd wordt aan de spijbelende jongere, maar aan zijn of haar ouders. Uit het onderzoek (wat overigens van beperkte omvang was) bleek dat geen van de interventies een statistisch significant effect heeft op schoolverzuim (Adviesburo Van Montfoort, 2006). In de interventies wordt maar in beperkte mate rekening gehouden met de succesfactoren die uit de literatuur naar voren komen (zie hoofdstuk 2): een goede monitoring ontbreekt, er wordt niet altijd snel ingegrepen; er wordt onvoldoende afgestemd tussen gezin, school, de gemeenschap en politie/justitie en begeleiding van de jongere. De interventies zijn voornamelijk op één element gericht, namelijk de jongere zelf. De achterliggende problematiek van de spijbelaars loopt echter uiteen. De deelnemers aan de onderzochte programma's zijn vaak jongeren met meerdere problemen op verschillende gebieden zoals (licht) psychiatrische problemen, gezinsproblemen, sociale vaardigheden, verslavingsproblematiek en gedragsproblemen. Dit suggereert dat 'spijbelen' geen directe criminogene factor is maar een verschijningsvorm van achterliggende problematiek. Interventies die gebaseerd zijn op beloning en interventies waarbij de leerlingen worden begeleid in hun sociale ontwikkeling (zoals ook het project 'Big Brothers, Big Sisters') blijken veel meer effect te hebben dan interventies waarbij gestraft wordt, blijkt uit onderzoek (Van der Steeg & Webbink, 2006).

3.2.3 Interventies gericht op het vergroten van empathie voor slachtoffers

In het strafrecht wordt de laatste jaren steeds meer aandacht geschonken aan het slachtoffer en de relatie tussen het slachtoffer en de dader. Zo kunnen ook slachtoffers van jeugdige delinquenten in gesprek gaan met de dader in het kader van 'herstelbemiddeling'. Deze aanpak is vooral gericht op het slachtoffer. Daarnaast is 'herstelrecht' of 'restorative justice' vooral gericht op de dader: door middel van het inleven in en het spreken van het slachtoffer wordt beoogd dat de dader meer inzicht krijgt in de gevolgen van zijn gedrag, om zo recidive te voorkomen. De effecten van herstelrecht laten wisselende resultaten zien. Sommige onderzoeken claimen een verlaging van recidive van 7 tot 20%. Meta-analyse (Bonta, 2003) laat echter zien dat de effecten kleiner lijken: de recidive van jeugdigen daalt met slechts 2%. Uit meta-analyse van Landenberger & Lipsey (2005) bleek dat onderdelen van gedragsinterventies die gericht waren op slachtofferempathie

9) Van de ca. 40.000 meldingen van schoolverzuim die in 2006 bij de Leerplichtambtenaar van de gemeenten binnenkwamen werd bij slechts 1170 jongeren of hun ouders een van de justitiële gedragsinterventies opgelegd.

averechts werkten. Onderzoek van Rodriguez (2007) liet zien dat herstelgesprekken een klein effect hadden op recidive bij daders die een licht, eerste delict hadden gepleegd en bij delinquente meisjes. Trainingen gericht op het ontwikkelen van schuldgevoel, schaamte en empathie lieten geen effecten zien op recidive (Jackson & Bonacker, 2006). Onderzoek van Bradshaw et al. (2006) liet zien dat dader-slachtofferbemiddeling overall leidde tot een redelijke effectgrootte maar dat de resultaten bij goede onderzoeksstudies (met een gerandomiseerde controlegroep) kleiner effecten liet zien. De effecten werden in de loop der tijd minder. Wel blijkt uit het meeste onderzoek dat zowel daders als slachtoffers positief zijn over de herstelbemiddeling, hetgeen ook (voldoende) reden kan zijn voor dit soort interventies.

3.2.4 Interventies gericht op afschrikking en overlevingstochten

Uit onderzoek blijkt dat afschrikking ('scared straight', confrontatie van de jonge daders met eventuele gevolgen van vergrijpen, bijvoorbeeld door hen een gevangenis te laten zien), boot camps en overlevingstochten (zware lichamelijke activiteiten en emotionele uitdagingen in groepsverband) geen effect of soms zelfs een averechts effect hebben op recidive (Baas, 2005; Aos et al., 2006). Ook het enkel houden van toezicht op daders, zonder dat daarbij gedragsinterventies worden gevolgd (parole), lijkt geen invloed op recidive te hebben (Baas, 2005; Barnoski & Aos, 2001, in: Drake & Baronski, 2006).

3.3 Onderscheid in subgroepen

3.3.1 Daders met verschillende culturele achtergronden

Het is niet raadzaam om speciale groepen samen te stellen voor daders uit een bepaalde culturele achtergrond. De onderzoeksliteratuur suggereert juist dat het beter is om daders met verschillende meningen en achtergronden met elkaar te confronteren. Juist als groepen zich isoleren kan een proces ontstaan waarin steeds minder wordt omgegaan met mensen die een andere mening hebben, en kan een proces van radicalisering ontstaan. Om dit te voorkomen moeten groepen nooit geïsoleerd worden; het is belangrijk om juist de dialoog aan te gaan (Meertens et al., 2006). Daarnaast verschillen de criminogene tekorten tussen individuen uit verschillende culturele achtergronden. Het lijkt verstandiger de aanpak te richten op de individuele problematiek en niet op de culturele achtergrond (Van der Knaap et al., 2007, Van der Laan, 2006).

Tijdens een training kunnen bepaalde aspecten speciale aandacht vragen. Bijvoorbeeld: Antillianen lijken veel geld uit te geven aan "uiterlijk vertoon" (sieraden, auto's, mobiel-tjes) en hebben daardoor relatief vaak grote schulden. Dit geeft geen aanleiding om een aparte training voor Antillianen aan te bieden, maar *binnen* de groep deelnemers kan gelet worden op de manier van impulsief gedrag en probleemoplossende vaardigheden. Ook moet goed op de groepssamenstelling worden gelet en zijn de vaardigheden van trainers belangrijk om goed te kunnen inspelen op individuele en culturele verschillen binnen een groep, zo bleek uit door Reclassering Nederland georganiseerde expertmee-

ting met wetenschappers die gespecialiseerd zijn in criminaliteit en diversiteit (Plaisier, 2006).

3.3.2 Ontwikkelingsfasen c.q. leeftijd

In hoofdstuk 2 werd aangegeven dat jeugdigen in verschillende leeftijds- c.q. ontwikkelingsfasen gevoeliger zijn voor bepaalde risicofactoren. Jonge starters hebben al op jongere leeftijd diverse risicofactoren, latere starters worden vooral beïnvloed door (antisociale) leeftijdgenoten. Jonge starters blijven vaak jarenlang crimineel gedrag vertonen, terwijl dat bij latere starters meestal sneller stopt (Heiden-Attema & Bol, 2000, in: Adviesburo Van Montfoort, 2007). Cognitieve en sociale vaardigheden blijven ongeacht de leeftijd van invloed.

De aanpak van de tekorten kan op hoofdlijnen op dezelfde manier gebeuren. Zeker binnen een individuele cognitieve en sociale vaardigheidstraining kan voldoende rekening gehouden worden met de leeftijd of ontwikkelingsfase van de jeugdige. Bij groepstrainingen moet rekening gehouden worden in de samenstelling van de groep met de leeftijd of ontwikkelingsfase van de deelnemers. Net als in het reguliere onderwijs lijkt het niet verstandig om 12-jarigen in een groep met 17-jarigen te plaatsen.

Er is zeer weinig onderzoek beschikbaar naar effecten van gedragsinterventies voor jongere delinquenten met een licht verstandelijke handicap.

30 |

3.3.3 Groepstrainingen of individuele trainingen

Er zijn aanwijzingen dat groepsinterventies en individuele interventies beiden een goed effect op de deelnemers kunnen hebben. Dat lijkt vooral het geval te zijn als bij groepsinterventies de groep gemengd is en ook niet-delinquente jongeren daarvan deel uitmaken. Het samenplaatsen van deviante groepen jongeren zou juist een ongunstig effect hebben op hun gedrag maar het onderzoek daarover heeft beperkingen (Baas, 2005). Uit de resultaten van de ART, waarin delinquente jongeren samen een groepstraining volgen, blijkt dat groepstraining van delinquente jongeren wel degelijk goede effecten kan hebben. Bovendien is samenplaatsing met niet-delinquente jongeren vaak niet mogelijk en kunnen niet-delinquent jongeren ook negatief beïnvloed worden door hun delinquente leeftijdgenoten (Baas, 2005). Door de aanwijzingen over 'criminele besmetting' is er wel aanleiding om voorzichtig te zijn met het samenstellen van groepen en maatregelen te nemen om negatieve beïnvloeding te beperken.

3.3.4 Enkele interventies of multi-modaal programma

Omdat de meeste daders een combinatie hebben van criminogene tekorten is het vaak nodig om een multi-modale aanpak in te zetten waarin een of meerdere gedragsinterventies worden aangeboden, gericht op individuele ontwikkeling, alcohol en drugsgebruik, huisvesting, opleiding en werk die worden begeleid door case managers (Harper & Chitty, 2004, McGuire, 2002). Uit ervaringen in Engeland en bij de Nederlandse volwassen delinquenten blijkt overigens dat gezien de relatief korte straffen in Nederland vaak slechts tijd is voor het uitvoeren van één gedragsinterventie. In de meeste gevallen wordt dan een cognitieve vaardigheidstraining uitgevoerd omdat het merendeel van de Nederlandse volwassen daders cognitieve tekorten heeft (Adviesbureau van Montfoort, 2003;

Van der Knaap et al., 2007). Bovendien wordt het veranderen van denkpatronen gezien als een eerste en noodzakelijke stap die kan leiden tot gedragsverandering op allerlei gebieden: als een persoon zijn impulsen leert te beheersen zal hij of zij minder snel conflicten krijgen binnen zijn gezin, met zijn vrienden, leraar, werkgever of huisbaas. Sommige gedragsinterventies zijn echter gericht op een combinatie van criminogene factoren. We komen hier in het volgende hoofdstuk op terug.

Omdat gedragsverandering veel tijd vraagt zou voor jeugdige daders met een hoog recidiverisico een straf of maatregel voldoende tijd moeten bevatten om daadwerkelijk te kunnen werken aan de gedragsverandering en de uitvoering van gedragsinterventies. Een mogelijkheid daarvoor is het opleggen van begeleiding door de Jeugdreclassering gedurende twee jaar, zowel naast een extramurale gedragsinterventie als na opname in een Jeugdinstelling (in de praktijk worden leerstraffen echter niet altijd gecombineerd met begeleiding door de Jeugdreclassering). Een dergelijke aanpak betekent dat de straf niet meer vooral op grond van de zwaarte van het delict wordt opgelegd, maar vooral op grond van de kans op recidive.

3.4 Samenvatting

Gedragsinterventies die positieve resultaten laten zien:

1. In het algemeen blijkt dat cognitieve gedragsinterventies de grootste effecten hebben op recidive.
2. Cognitieve programma's zijn doorgaans gericht op: probleemoplossende vaardigheden, verminderen van impulsiviteit, perspectief nemen, creatief denken, kritisch redeneren (logisch denken, objectiviteit), doelgericht denken, moreel redeneren (normen en waarden), vaardigheden om met anderen om te gaan (sociale vaardigheden, assertiviteit en conflictbeheersing), emotionele controle en het doordenken van consequenties van gedrag.
3. De inhoud van cognitieve gedragsinterventies kan algemeen zijn of kan worden toegespitst op de doelgroep. Voorbeelden van programma's die goede resultaten hebben laten zien zijn:
  - Algemene cognitieve programma's (voor volwassenen): ETS, Think First, R&R.
  - Programma's gericht op meerdere criminogene factoren, voor jongeren, hun gezin en omgeving: FFT en MST.
  - Programma's specifiek gericht op agressiebeheersing (voor jongeren en volwassenen): de ART.
  - Voor het omgaan met seksualiteit en het omgaan met alcohol en drugs zijn cognitieve gedragsaanpakken ook het meest effectief. Op deze gebieden zijn vooralsnog geen specifieke interventies bekend die op grote schaal zijn geëvalueerd.

Gedragsinterventies die geen of wisselende resultaten laten zien:

1. De Nederlandse gedragsinterventies (Basta, Roos, Ouders Present) voor spijbelaars zijn niet effectief. Deelnemers aan de onderzochte programma's zijn vaak jongeren met meerdere problemen op verschillende gebieden. Dit suggereert dat per individu bepaald moet worden welke interventie(s) het meest geschikt is (of zijn). Het inzetten van een begeleider is waarschijnlijk effectiever dan een gedragsinterventie. Als sprake is van ernstige problematiek, ook in het gezin, zijn MST of FFT waarschijnlijk geschikt.
2. De effecten van herstelrecht laten wisselende effecten op recidive zien. Mogelijk is enkel het vergroten van empathie voor het slachtoffer niet voldoende om recidive te voorkomen. Wel zijn zowel daders als slachtoffers positief over de herstelbemiddeling.
3. Afschrikking, boot camps en overlevingstochten geen effect of soms zelfs een averechts effect op recidive.
4. Het enkel houden van toezicht op daders, zonder dat daarbij gedragsinterventies worden gevolgd (parole), lijkt geen invloed op recidive te hebben.

Over groepssamenstelling:

1. Het is niet raadzaam om speciale groepen samen te stellen voor daders uit een bepaalde culturele achtergrond. Het lijkt verstandiger de aanpak te richten op de individuele problematiek.
2. De doelen van gedragsinterventies lijken ongeacht de leeftijd van de deelnemer op hoofdlijnen dezelfde te kunnen zijn. Wel moeten de oefeningen en presentatie aangepast worden aan de leeftijd en ontwikkelingsfase van de deelnemers.
3. Er is onvoldoende onderzoek beschikbaar om de vraag te beantwoorden of groepsinterventies of individuele interventies meer geschikt zijn voor jeugdige delinquenten. Wel is duidelijk dat groepsinterventies in sommige gevallen tot 'criminele besmetting' kunnen leiden. Het is dus van belang om bij het samenstellen van groepen maatregelen te treffen om negatieve beïnvloeding te beperken.

Hoofdstuk 4

Gedraginterventies van en begeleiding door de ketenpartners

In dit hoofdstuk wordt aangegeven welke gedragsinterventies de ketenpartners momenteel ontwikkelen en welke zij nog willen laten ontwikkelen. Eerst wordt de aanpak van Halt beschreven, daarna die van de Raad voor de Kinderbescherming, de Justitiële Jeugdinrichtingen en de Jeugdreclassering.

De indeling van gedragsinterventies wordt zoveel mogelijk gekoppeld aan in hoofdstuk 2 genoemde criminogene factoren. In een aantal gevallen zijn de gedragsinterventies gericht op meerdere criminogene factoren, juist om deze in combinatie aan te pakken. In dat geval wordt de betreffende gedragsinterventie vermeld bij de criminogene factor die de meeste nadruk krijgt.

Per gedragsinterventie wordt aangegeven waar de interventie op is gericht, of het een groeps- of individuele interventie is en of onderzoeksresultaten (in het buitenland) beschikbaar zijn. Gezien het doel van dit rapport wordt een zeer beknopte samenvatting gegeven van de methode en onderzoeksresultaten. Een uitgebreide beschrijving van de theoretische onderbouwing, onderzoeksresultaten en methode wordt voor elke interventie opgenomen in de handleidingen die worden ingediend bij de Erkenningscommissie.

| 33

4.1 Halt

Halt is in de jaren tachtig ontstaan met het doel kleine criminaliteit (vooral vandalisme en graffiti) tegen te gaan. Halt is gericht op vergelding, opvoeding en preventie. De afdoening moet vooral een pedagogische werking hebben en geen nadelige gevolgen (in de zin van een strafblad). Halt staat voor Het Alternatief: de jongere wordt niet strafrechtelijk vervolgd maar krijgt een alternatief aangeboden. Daarin wordt hij geconfronteerd met zijn gedrag en krijgt hij de kans om eventueel schade te herstellen. Deze confrontatie zou vooral moeten leiden tot bewustwording van de jongeren, minder dan tot gedragsverandering (Van Hees, 1988, in: Ferwerda et al., 2006).

De afdoening kan bestaan uit:

- 1) een gesprek met het kind en de ouders
- 2) het aanbieden van excuus aan de benadeelde
- 3) schadebemiddeling en het vergoeden van schade
- 4) een werkstraf.

In sommige gevallen wordt in het kader van de Halt-afdoening een leerstraf gegeven. Een voorbeeld daarvan is een korte competentietraining die in Amsterdam wordt aangeboden door Bureau Jeugdzorg. Uitvoering van leerstraffen vindt echter lokaal plaats en er zijn nog geen landelijke richtlijnen voor de selectie van deelnemers en inhoud van leerstraffen beschikbaar.

De uitvoering van de Halt-afdoening mag volgens de wet maximaal 20 uur in beslag nemen. Er zijn ca. 22.000 Halt-afdoeningen per jaar.

Theoretische onderbouwing

De Halt-afdoening staat in het teken van opvoeden. De afdoening is gebaseerd op een aantal theorieën: 1) een hoge kans op een sanctie na het plegen van een strafbaar feit voorkomt verergering en werkt preventief bij anderen (Zimbardo, 1969); 2) een snelle sanctie is effectiever dan een uitgestelde sanctie (Hauber, 1986); 3) de aard van de sanctie moet aansluiten bij het delict (Bandura, 1977; Skinner, 1969); 4) het tonen van schaamte en berouw leidt tot meer waardering van de omgeving (Braithwaite & Mugford (1994). Ook kunnen elementen uit de Rational Choice Theorie (Cornish & Clarke, 1986) teruggevonden worden. Op basis van deze theorie kan aangenomen worden dat delinquenten baat hebben bij hun criminele gedrag. Zij maken beslissingen door middel van een kosten-batenanalyse bij de mogelijkheden, opbrengsten en mogelijke kosten van het plegen van een delict. Halt biedt alternatieve gedragsmogelijkheden en beoogt de kosten van het delictgedrag te benadrukken.

Bovenstaande onderbouwingen worden gevonden in het rapport van Ferwerda et al. (2006) en in het plan van aanpak doorontwikkeling Halt (Halt Nederland, 2007). Momenteel wordt de theoretische onderbouwing van Halt verder uitgewerkt door PI Research.

34 |

Doelgroep

De beoogde doelgroep van Halt betrof oorspronkelijk first offenders die bepaalde lichte delict hadden gepleegd. Inmiddels is de doelgroep verruimd naar een scala aan strafbare feiten en naar second offenders. De jongeren die een Halt-afdoening krijgen hebben vaak een combinatie van criminogene factoren die te maken hebben met 1) de omgang met vrienden, 2) vrijetijdsbesteding, 3) geld en 4) schoolverzuim (Ferwerda et al., 2006). Groepsdruk speelt vaak een rol bij het plegen van delicten. Momenteel wordt door PI Research nader onderzocht hoe zwaar de problematiek van de doelgroep is, ook in verhouding tot de problematiek van de jeugdige delinquenten die bij de Raad voor de Kinderbescherming en de Justitiële Jeugdinrichtingen terecht komen. Het is mogelijk dat zich bij de Halt-jongeren problemen voordoen op het gebied van vrienden maar dat die veel minder ernstig zijn dan bij de jongeren die een leerstraf of jeugddetentie opgelegd krijgen. Uit het onderzoek zal blijken of de Halt-jongeren ondanks hun problematiek in de categorie 'laag recidiverisico vallen' of dat ook jongeren met een hoger recidiverisico instromen (die feitelijk bij de Raad voor de Kinderbescherming terecht zouden moeten komen). Wellicht kan een onderscheid gemaakt worden binnen de lichte groep: een 'laag recidiverisico' en een 'laag+ recidiverisico'.

Effecten

In 2007 is een evaluatie verricht¹⁰ naar effecten van Halt op attitude, gedrag en recidive van de deelnemende jongeren. De overige doelen (vergelding en opvoeding) werden niet geëvalueerd. Uit het onderzoek bleek dat de Halt-afdoening niet bijdraagt tot een afname van de frequentie en ernst van gepleegde delicten. In dit onderzoek werden jongeren

---

10) H.B. Ferwerda et al. (2006). Halt: Het alternatief? De effecten van Halt beschreven. Arnhem: Advies- en Onderzoekgroep Beke.

vergeleken die een Halt-afdoening kregen met jongeren die na het politiecontact werden doorverwezen naar een Halt-bureau maar verder geen Halt-afdoening kregen. Met zowel de jongeren die een Halt-afdoening kregen als de controlegroep ging het na een half jaar beter met betrekking tot emoties, gedrag, relaties en aandacht. Het doorlopen van een Halt-afdoening blijkt geen invloed te hebben op het terugdringen van criminaliteit en gedragsproblemen bij de jongeren. Ook was sprake van een averechts effect: de jongeren die de maatregel volgden pleegden naderhand meer vernielingen dan de controlegroep. Daarnaast bleek dat veel jongeren met zwaardere delicten of herhaalde delicten een Halt-afdoening kregen. In feite werd de Halt-maatregel, die oorspronkelijk was bedoeld voor de lage risicogroep, dus ook ingezet voor de zwaardere risicogroep. Dit zou de teleurstellende resultaten voor een deel kunnen verklaren. Een andere verklaring kan zijn dat de controlegroep wel een strafdreiging heeft ervaren: wellicht is het contact met de politie en de doorverwijzing naar Halt van vergelijkbare invloed op recidive als de Halt-afdoening.

Toekomst

Naar aanleiding van de evaluatie is Halt Nederland zich momenteel beraden op haar beleid. Er is een ontwikkeltraject ingezet waarbij (door PI Research) nagegaan wordt wat de aard en omvang van de problematiek bij de doelgroep is en welke methoden effectief zijn om de doelen te behalen. Op grond van de resultaten zal de doelgroep voor de Halt-afdoening opnieuw gespecificeerd worden, waarbij wellicht een onderverdeling in subgroepen nodig is. Gezien het feit dat de bereikte doelgroep niet alleen first offenders betreft speelt intern de discussie of de Halt moet worden uitgebreid naar ook daders met een hoger recidiverisico. Een ander discussiepunt is de vraag welke delicten Halt-waardig zijn. Nagegaan wordt of Halt wel ingezet zou moeten worden bij bijvoorbeeld vuurwerkovertradingen (of dat dat 'criminalisering van kattenkwaad' is) en of een specifieke spijbelaanpak nodig is. Bij de ontwikkeling op het gebied van diagnose wordt afgestemd met de ketenpartners, binnen het Landelijk Kader Instrumentarium Jeugdstrafrecht.

Afhankelijk van de doelgroep(en) zal worden bepaald welke methoden ingezet gaan worden. Als Halt zich gaat richten op jongeren met een 'laag+ recidiverisico' of jongeren met een matig recidiverisico is mogelijk een intensievere aanpak nodig dan nu het geval is. Wellicht zijn dan ook gedragsinterventies nodig. De tijd die beschikbaar is voor de Halt-afdoening is echter beperkt tot 20 uur, zodat enkel korte interventies mogelijk zijn. Gedacht zou kunnen worden aan een interventie voor jongeren die moeite hebben met nee zeggen en negatief beïnvloed worden door groepsdruk. Voor hen zou mogelijk een korte training 'nee zeggen' effectief kunnen zijn. Een alternatief is dat Halt zich niet zozeer richt op de beïnvloeding van criminogene tekorten, maar vooral op beschermende factoren. In dat geval zou de aanpak meer gericht kunnen worden op opvoedingsondersteuning, zodat de ouders ook na de (korte) Halt-interventie in staat zijn hun kind bij te sturen en te helpen bij bijvoorbeeld 'nee zeggen'. Dit zou aansluiten bij het specifieke karakter van Halt: een eerste kennismaking met politie, een kans geven in plaats van justitieel te straffen. Momenteel gaat PI Research na welke gedragsinterventies effectief en uitvoerbaar zouden zijn. Als gedragsinterventies ingezet worden dan zullen deze moeten

voldoen aan de eisen van de Erkenningscommissie en in dat geval zal afgestemd worden met de gedragsinterventies die door de ketenpartners aangeboden worden.

4.2 Raad voor de Kinderbescherming

De Raad heeft in eerste instantie getracht alle bestaande leerstraffen (ruim 140) te beschrijven en te laten erkennen door de Erkenningscommissie. In de loop der tijd bleek dat dit tot onvoldoende resultaten leidde. De organisaties die de leerstraffen hadden ontwikkeld hadden onvoldoende expertise in huis om bijvoorbeeld een theoretische onderbouwing van hun training te beschrijven. Ook de inhoud van de interventies, de selectie van de doelgroep en de keuze voor de methoden konden vaak niet onderbouwd worden. Vervolgens is besloten van deze 'aanbodgerichte' aanpak over te gaan op een 'vraaggerichte aanpak'. Nagegaan is wat in de literatuur bekend is over effectieve gedragsinterventies en wat de meest voorkomende problematiek is, om vervolgens te kunnen besluiten welke gedragsinterventies nodig zijn. Alle huidige gedragsinterventies zijn beoordeeld door gedragsdeskundigen van de Raad (aan de hand van de criteria van de Erkenningscommissie). Over de conclusies en discussiepunten is advies gevraagd aan een aantal hoogleraren op het gebied van jeugddelinquentie (prof.dr. P. van der Laan, prof.dr. T. Van Yperen en prof.dr. J.W. Veerman). Tevens is advies gevraagd over de problematiek en aanpak voor zedendelinquenten (aan de Rutgers Nisso Groep); jeugdige delinquenten met een licht verstandelijke handicap (aan de William Schrikker Stichting) en jeugdige delinquenten met verslavingsproblematiek (aan de verslavingsreclassering, SVG).

De Raad heeft vervolgens besloten een gericht (klein) aanbod van interventies samen te stellen dat is afgestemd op de criminogene factoren. Per criminogene factor wordt vooralsnog 1 interventie voor dezelfde doelgroep ingezet. Mocht in de loop der tijd blijken dat deze onvoldoende effect hebben bij bepaalde subgroepen dan kunnen aanvullende interventies ontwikkeld worden. Elke interventie zal landelijk worden aangeboden, om rechtsgelijkheid te bevorderen en om evaluatie mogelijk te maken. Inmiddels is een interventie, de cognitieve en sociale vaardigheidstraining, erkend door de Erkenningscommissie. Ook is een interventie, de Multi Systeemtherapie (MST), voorlopig erkend. Meer gedetailleerde informatie over de keuzes voor gedragsinterventies en argumenten daarvoor is opgenomen in een rapport van de Raad (Plaisier, 2007).

Hierna wordt (in tabel 1) aangegeven welke gedragsinterventies de Raad voor de Kinderbescherming wil inzetten. Daarbij wordt per criminogene factor aangegeven welke gedragsinterventie wordt ingezet (of ontwikkeld), of het een groeps- of individuele training is, voor welke doelgroep, of onderzoeksresultaten beschikbaar zijn en wat de beoordeling van de Erkenningscommissie was of wanneer de interventie bij de commissie wordt ingediend. Daar waar een interventie op meerdere criminogene factoren is gericht wordt dat aangegeven. Na het overzicht wordt (in tabel 2) aangegeven welke aanpassingen gedaan worden voor subgroepen.

Tabel 1: Gedragsinterventies voor jongeren die ingezet kunnen worden als leerstraf of als module in de Gedragsbeïnvloedende maatregel.

Criminogene factor(en)	In te zetten gedragsinterventie als leerstraf of als module in de Gedragsbeïnvloedende maatregel. N.B.: Al deze gedragsinterventies zijn –tenzij anders vermeld– bedoeld voor delinquente jongeren van 12 tot 18 jaar, met een matig recidiverisico en de betreffende specifieke tekorten. Jongeren met een hoog risico kunnen ook deelnemen, maar in dat geval zijn aanvullende interventies, in combinatie met begeleiding en toezicht nodig.	Zijn onderzoeksresultaten beschikbaar?
Cognitieve en sociale vaardigheden	De training Cognitieve en Sociale Vaardigheden. De training is ontwikkeld door PI Research. De training is gebaseerd op internationale literatuur over cognitieve gedragstrainingen. Het is een individuele training van 8 tot 16 bijeenkomsten. De interventie is gericht op algemene cognitieve en sociale tekorten en kan specifiek toegespitst worden op meerdere criminogene factoren. Ouders worden altijd betrokken. In geval gezinsproblematiek speelt worden de ouders intensiever betrokken. De training is bedoeld voor jongeren met cognitieve en sociale vaardigheidstekorten die gerelateerd zijn aan het gepleegde delict.	De training is erkend door de Erkenningscommissie. De training is nog niet geëvalueerd. Wel zijn cognitieve en sociale vaardigheidstrainingen doorgaans het meest effectief in het verminderen van recidive (zie H. 2).
Cognitieve en sociale vaardigheden	PI Research is gevraagd bovengenoemde individuele cognitieve en sociale vaardigheidstraining ook toepasbaar te maken als groepstraining voor cognitieve en sociale vaardigheden. Dit i.v.m. lagere uitvoeringskosten voor een groepstraining. De training moet nog ontwikkeld worden en zal inhoudelijk sterk lijken op de individuele cognitieve en sociale vaardigheidstraining. De training is bedoeld voor jongeren met cognitieve en sociale vaardigheidstekorten die gerelateerd waren aan het gepleegde delict. De ontwikkelaars zullen duidelijk moeten aangeven welke jongeren kunnen deelnemen aan de groepstraining en voor welke jongeren de individuele training meer geschikt is.	Deze training moet nog ontwikkeld worden en zal medio 2008 worden ingediend bij de Erkenningscommissie.

Agressie- problematiek	<p>De (Washington) Aggression Regulation Training (ART). Deze training is ontwikkeld door Goldstein et al (1998). De Washington ART is vrijwel identiek aan de ART maar is aangepast voor extramurale uitvoering. PI Research past de Washington ART aan voor toepassing bij Nederlandse jongeren. Het betreft een groepstraining van 30 bijeenkomsten die is gebaseerd op de cognitieve gedragsaanpak. De training is gericht op: 1) woedebeheersing, 2) sociale vaardigheden, 3) moreel redeneren.</p> <p>De training is bedoeld voor jongeren met agressieproblematiek.</p>	<p>Evaluaties van varianten van de ART bij verschillende doelgroepen laten redelijke tot goede resultaten zien (zie H. 2). Een variant, de Wiltshire ART, is door de Erkenningscommissie (voorlopig) erkend voor toepassing bij volwassen delinquenten. De Washington ART wordt in december 2007 door de Erkenningscommissie beoordeeld.</p>
Gezins- problematiek	<p>De Functional Family Therapy (FFT). De training is bedoeld voor jongeren met een matig recidiverisico, die meerdere criminogene factoren hebben, waaronder problemen in het gezin. De FFT is ontwikkeld in de Verenigde Staten. De Bascule verzorgt de indiening van de handleidingen bij de Erkenningscommissie, i.s.m. PI Research. Het betreft een intensieve gezinstraining gedurende 3 tot 6 maanden. De behandelaar maakt per gezin een plan van aanpak dat is gericht op de belangrijkste problematiek in het gezin.</p>	<p>Deze training heeft in het buitenland goede resultaten laten zien (zie H. 2). VWS subsidieert de opleiding van meerdere FFT-behandelaars en evaluaties.</p> <p>De FFT wordt in maart 2008 door de Erkenningscommissie beoordeeld. De Raad werkt bij de indiening van de FFT samen met de JJI's.</p>
Gezins- problematiek	<p>De Multisystem Family Therapy (MST). De MST is ontwikkeld in de Verenigde Staten. De organisaties De Waag en De Viersprong hebben de handleidingen geschikt gemaakt voor indiening bij de Erkenningscommissie.</p> <p>De training is bedoeld voor jongeren met een hoog recidiverisico, die meerdere criminogene factoren hebben, waaronder problemen in het gezin. Het betreft een intensieve gezinstraining gedurende 3 tot 6 maanden. De behandelaar maakt per gezin een plan van aanpak dat is gericht op de belangrijkste problematiek in het gezin.</p>	<p>De MST is (voorlopig) erkend door de Erkenningscommissie. De MST heeft in het buitenland goede resultaten laten zien (zie H. 2). VWS subsidieert de opleiding van meerdere MST-behandelaars en evaluaties.</p>

Alcohol en drugs	<p>De Raad zal een gedragsinterventie laten ontwikkelen¹¹ die is gebaseerd op de cognitieve gedragsaanpak voor jongeren bij wie het gepleegde delict gerelateerd is aan alcohol- of drugsgebruik. Er is vooral sprake van experimenteergedrag, dat kan uitgroeien tot zwaardere problematiek. Deze training zal zich richten op de functie van het gebruik en motivering voor ander gedrag, impulsbeheersing en omgaan met groepsdruk. Delen van bestaande interventies (leefstijltraining, preventie alcoholdelinquentie, alcoholverkeercursus, taakstraf alcoholdelinquentie) kunnen gebruikt worden maar er zullen aanpassingen nodig zijn om te voldoen aan de eisen van de Erkenningscommissie. Jongeren met zwaardere problematiek (ernstiger verslaving, in combinatie met andere tekorten) kunnen in combinatie met deze training aan MST of FFT deelnemen. Eventueel kan nader onderzoek gedaan worden naar de meerwaarde van een aparte module voor alcoholproblematiek.</p>	<p>De Raad heeft de verslavingsreclassering (SVG) gevraagd om advies over de problematiek en aanpak voor jeugdige delinquenten met verslavingsproblematiek. Onderscheid kan gemaakt worden tussen experimenteergedrag met alcohol en cannabis (veelal om bij de groep te horen; vaak in het weekend) en ernstiger problematiek (neurobiologische schade en ontwikkelingsschade door langduriger gebruik; en complexe verslavingsproblematiek in combinatie met andere tekorten). Bestaande interventies die zijn gericht op het aanleren van nieuw gedrag en (motivational interviewing, FFT, de taakstraf preventie alcohol delinquentie) bevatten goede elementen (en zijn in sommige gevallen geëvalueerd). Case management is daarbij belangrijk.</p>
Omgaan met seksualiteit	<p>De Raad zal een interventie laten ontwikkelen¹² voor jeugdige zedendelinquenten die leeftijdgenoten hebben misbruikt en geen psychische behandelindicatie hebben. Dit zal een individuele interventie zijn die wordt gericht op psycho-educatie en cognitieve gedragsverandering (cognitieve herstructurering,</p>	<p>De Raad heeft de Rutgers Nisso Groep (RNG) om advies gevraagd over de problematiek en aanpak voor jeugdige zedendelinquenten. Er is</p>

- 11) Voordat de interventie wordt ontwikkeld moet uit onderzoek van het WODC naar prevalentie van criminogene factoren (dat naar verwachting zal verschijnen medio 2008) blijken dat de beoogde doelgroep van zodanige omvang is dat de ontwikkeling van de betreffende interventie zinvol is.
- 12) Voordat de interventie wordt ontwikkeld moet uit onderzoek van het WODC naar prevalentie van criminogene factoren (dat naar verwachting zal verschijnen medio 2008) blijken dat de beoogde doelgroep van zodanige omvang is dat de ontwikkeling van de betreffende interventie zinvol is.

	<p>impulscontrole, empathie, delictanalyse en terugvalpreventie). De ouders worden bij de interventie betrokken. Voor daders die groepsdelicten plegen en daders die naast zedendelicten ook andere delicten plegen zullen ook aanvullende interventies nodig zijn (in dat geval kan gebruik gemaakt worden van de hiervoor genoemde interventies, zoals cova, ART etc.). Daders met psychische problematiek en kindmisbruikers worden doorverwezen naar zorginstellingen.</p> <p>De Raad zal onderzoek van het WODC naar prevalentie van criminogene factoren afwachten om na te gaan of aanvullende modules nodig zijn (bijvoorbeeld voor meisjes of de LVG-groep; voor motivering, omgaan met groepsdruk, sociale vaardigheden, agressie, sociaal netwerk en nieuwe media zoals MSN-delicten).</p>	<p>momenteel nog weinig bekend over effectieve gedragsinterventies voor deze groep. Over het algemeen lijkt een individuele aanpak gebaseerd op de cognitieve gedragsaanpak het meest effectief. Onderscheid moet gemaakt worden in verschillende typen delinquenten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • plegers van hand-off/hands-on delicten • kind/leeftijdsmisbruikers • binnen de leeftijdsmisbruikers solo/groepsdaders; • jongens/meisjes; • LVG-groep. <p>De kern van de aanpak kan volgens de RNG voor alle subgroepen (met uitzondering van kindmisbruikers) gelijk zijn (psycho-educatie, cognitieve gedragsverandering, betrekken van ouders) maar per individu of groep moeten andere aspecten benadrukt worden. Voor kindmisbruikers is behandeling nodig.</p>
Schoolverzuim	<p>De Raad heeft het WODC gevraagd om na te gaan of er bepaalde subgroepen spijbelaars zijn (met overeenkomstige problematiek). Op basis van het onderzoek kan gezien worden of voor dergelijke subgroepen een aparte interventie (wellicht bestaand uit meerdere onderdelen) ontwikkeld moet worden. Vooralsnog wordt bij elke spijbelaar gekeken wat de</p>	<p>Uit onderzoek (zie H. 2) blijkt dat de huidige leerstraffen Basta en Roos niet effectief zijn.</p>

	<p>achterliggende problematiek is en vervolgens bepaald welke van bovengenoemde interventies geïndiceerd zijn. Naar verwachting zullen spijbelaars complexe (gezins) problematiek kennen waarvoor FFT en MST ingezet kunnen worden.</p>	
Slachtofferempathie	<p>De Raad wacht op een theoretische onderbouwing van de noodzaak voor een dergelijke gedragsinterventie die de Stichting Slachtoffer in Beeld in december zal opleveren. Mocht deze onderbouwing niet sterk (genoeg) zijn dan wordt besloten geen aparte gedragsinterventie gericht op het vergroten van slachtofferempathie te ontwikkelen. Wel maakt het doordenken van de consequenties van crimineel gedrag uit van de hiervoor genoemde interventies.</p>	<p>Onderzoek naar de effecten van het vergroten van empathie voor het slachtoffer laat wisselende effecten op recidive zien. De grootste (maar nog steeds kleine) effecten worden gevonden bij de lagere risicogroep en meisjes.</p>
School, werk, vrijetijdsbesteding, omgaan met leeftijdgenoten	<p>De Raad zet geen gedragsinterventies in voor deze criminogene factoren. Wel zijn andere methoden beschikbaar. De Jeugdreclassering kan in het kader van begeleiding de jongere helpen op deze gebieden, door bijvoorbeeld het inschakelen van de school, een andere school zoeken, doorgeleiding naar CWI, helpen een andere hobby of sportclub te vinden etc.</p>	<p>Er zijn geen effectieve gedragsinterventies bekend op deze gebieden.</p>

Tabel 2: Aanpassingen van gedragsinterventies voor subgroepen.

Subgroep	In te zetten gedragsinterventie	Zijn onderzoeksresultaten beschikbaar?
Licht verstandelijk gehandicapten	De Raad wacht onderzoek van het WODC naar de prevalentie van criminogene factoren af om meer zicht op de aard en omvang van de doelgroep is voordat besloten wordt tot (verdere) ontwikkeling van gedragsinterventies. Nadat de onderzoeksresultaten beschikbaar zijn zal een verdiepende expertmeeting worden gehouden. Totdat nadere besluiten zijn genomen kan gebruik gemaakt worden van de huidige sociale vaardigheidstraining (8 bijeenkomsten). Deze voldoet niet aan de eisen van de Erkeningscommissie.	De Raad heeft de William Schrikker Stichting om advies gevraagd over de problematiek en aanpak voor licht verstandelijk gehandicapte ouders. Duidelijk is dat deze groep langdurige begeleiding (en controle) nodig heeft. Er is echter zeer weinig bekend over effectieve interventies voor deze groep. De Raad vindt het nog niet duidelijk of een gedragsinterventie zinvol is, en of die uitvoerbaar is omdat een effectieve interventie voor deze groep waarschijnlijk zeer veel (korte) sessies zal beslaan. Voor volwassen delinquenten is een cognitieve vaardigheidstraining voor de LVG-groep (voorlopig) erkend (de CoVa+). De uitvoering in de praktijk (samenstelling van groepen) blijkt lastig te zijn.
Delinquente meisjes	De Raad zal onderzoek naar de criminogene factoren van meisjes en verschillen met delinquente jongens laten verrichten. Daarna wordt besloten of, en zo ja, welke gedragsinterventies moeten worden ontwikkeld voor delinquente meisjes.	Op dit moment is onvoldoende bekend over criminogene factoren bij delinquente meisjes.

Daders met verschillende culturele achtergronden	De Raad zal geen aparte trainingen ontwikkelen die zijn gericht op specifieke culturele achtergronden. Trainers worden opgeleid om binnen de training te kunnen inspelen op individuele verschillen, waaronder culturele verschillen. Ook wordt in de opleiding van raadsmedewerkers aandacht besteed aan motiverende gesprekstechnieken en het omgaan met culturele verschillen.	Uit onderzoek blijkt dat gedragsinterventies eerder gericht moeten worden op individuele criminogene tekorten dan op culturele verschillen (zie H. 2).
--	---	--

4.3 Justitiële jeugdinstellingen

Ook binnen de Justitiële Jeugdinstellingen zijn in het verleden meerdere gedragsinterventies ontwikkeld. De JJI's zijn bezig met de verdere ontwikkeling en de beschrijving van de handleidingen van de interventies zodat zij kunnen worden ingediend bij de Erkenningscommissie. Een gedragsinterventie, de AR op Maat- is inmiddels erkend door de commissie. Twee gedragsinterventies, de Sova op Maat en Nieuwe Perspectieven bij Terugkeer, zijn voorlopig erkend. In eerste instantie konden alle (Rijks- en particuliere instellingen) naar eigen wens interventies indienen bij de commissie. Inmiddels heeft het hoofdkantoor JJI landelijke afstemming tussen en samenwerking van de JJI's tot stand gebracht. Besloten is dat wanneer een gedragsinterventie (voorlopig) is erkend, deze door de andere alle JJI's wordt overgenomen. Als zij een andere interventie willen inzetten voor dezelfde doelgroep gebeurt de beschrijving op eigen kosten. Het streven is echter een landelijk aanbod en de verwachting is dat er weinig overlappende interventies ontwikkeld zullen worden. Over sommige onderwerpen hebben de JJI's advies aangevraagd: voor interventies gericht op agressieproblematiek (aan prof.dr. B. Orobio de Castro) en interventies voor zedendelinquenten (aan de Rutgers Nisso Groep).

Vanaf de volgende pagina wordt (in tabel 3) aangegeven welke gedragsinterventies de Justitiële Jeugdinstellingen willen inzetten. Daarbij wordt per criminogene factor aangegeven welke gedragsinterventie wordt ingezet (of ontwikkeld), of het een groeps- of individuele training is, voor welke doelgroep, of onderzoeksresultaten beschikbaar zijn en wat de beoordeling van de Erkenningscommissie was of wanneer de interventie bij de commissie wordt ingediend. Daar waar een interventie op meerdere criminogene factoren is gericht wordt dat aangegeven.

Tabel 3: Gedragsinterventies voor jeugdigen die ingezet kunnen worden binnen of vanuit een Justitiële Jeugdinrichting.

Criminogene factor(en)	In te zetten gedragsinterventie	Zijn onderzoeksresultaten beschikbaar?
Cognitieve en sociale vaardigheden	<i>De Sova op Maat.</i> Deze training is ontwikkeld door JJI De Doggershoek. De training is gebaseerd op de cognitieve gedragstraining. Het betreft een groepstraining (met de mogelijkheid voor individuele sessies) voor jongeren met cognitieve en sociale vaardigheidstekorten. De training bevat wekelijkse bijeenkomsten (van 1,5 uur voor een groep of 1 uur voor een individuele deelnemer); de totale duur is 12 tot 20 weken.	Deze training is (voorlopig) erkend door de Erkenningscommissie. De training is nog niet geëvalueerd. Wel zijn cognitieve en sociale vaardigheids-trainingen doorgaans het meest effectief in het verminderen recidive (zie H. 2).
Cognitieve en sociale vaardigheden; agressie-beheersing, verantwoordelijkheidsgevoel, empathie.	<i>Delictanalyse</i> (deze titel zal nog veranderen omdat de aanpak meer behelst dan enkel analyse). De interventie richt zich op cognitieve vaardigheidstekorten die heel specifiek gerelateerd zijn aan het gepleegde delict. De training is bedoeld voor gewelddadige jeugdige delinquenten boven de 14 jaar, die geen verantwoordelijkheid nemen voor het feit dat zij het delict hebben gepleegd. Zij leggen de verantwoordelijkheid voor hun gedrag buiten zichzelf (externe attributie), hebben weinig empathisch vermogen, kunnen zich niet inleven in het slachtoffer, hebben negatieve opvatten. Het betreft een kleine, zware groep (met name jongeren die een PIJ-maatregel opgelegd hebben gekregen).	Deze training is nog in ontwikkeling.

<p>Cognitieve vaardigheden in combinatie met agressie en ernstige psychische en gedragsstoornissen</p>	<p><i>Dialectische gedragstherapie (DGT)</i>. Deze behandeling is bedoeld voor jeugdige delinquenten met ernstige gedragsstoornissen of (para)suïcidaal gedrag. Door de gedragsstoornissen zijn zij gevaarlijk voor anderen (agressie, intimidatie, dreigen) of voor zichzelf (automutilatie en zelfmoordpogingen). De problemen zijn gerelateerd aan een geringe impulscontrole, weinig beheersingsvaardigheden en zelfcontrole, zich snel aangesproken en bedreigd voelen, beperkte vaardigheden voor het adequaat hanteren van conflicten, een tekort aan probleemoplossende vaardigheden en rigide en negatieve cognities. Het criminele gedrag, de gedragsproblemen en het (para)suïcidaal gedrag zijn onderdeel van een antisociale gedragsstoornis (Conduct disorder), (trekken van) een antisociale persoonlijkheidsstoornis, een borderline persoonlijkheidsstoornis (in ontwikkeling) en comorbide psychiatrische stoornissen zoals ADHD, oppositionele gedragsstoornis (ODD), depressie, middelenmisbruik, posttraumatische stressstoornis (PTSS), eetstoornissen, dissociatieve stoornissen.</p> <p>De behandeling is gericht op het verminderen van meerdere criminogene risicofactoren:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. verminderen van agressief gedrag, (para)suïcidaal gedrag 2. verminderen van therapie-interfererend gedrag (zoals onttrekking aan behandeling) 3. verminderen van (ernst van de) psychische stoornissen, middelen misbruik, sexueel misbruik 4. vergroten van zelfbeheersing, zelfregulatie en probleemoplossende vaardigheden 5. bevorderen van een succesvolle reïntegratie naar een minder gestructureerde omgeving, met nadruk op de familie en ondersteunende netwerken 6. vermeerderen van deelname aan opleiding, werk, en maatschappelijk succes. <p>Een groepstraining duurt 16 weken (2 bijeenkomsten per week van 1 uur); de duur van individuele training is afhankelijk van de behoefte (2 bijeenkomsten per week van 0,5 uur).</p>	<p>Amerikaans onderzoek laat voorzichtige positieve resultaten zien (Drake & Barnoski, 2006). Hoewel er een afname van recidive bij de deelnemers aan DGT werd gevonden, is aanvullend onderzoek nodig met grotere groepen.</p>
--	---	---

Cognitieve en sociale vaardigheden	<i>Nieuwe Perspectieven bij Terugkeer</i> . Deze interventie wordt vooral extramuraal uitgevoerd en is gericht op algemene cognitieve en sociale vaardigheden. In dat kader wordt gewerkt aan vrienden, vrije tijd, werk en inkomen, gezin en huisvesting. De frequentie van de bijeenkomsten is afhankelijk van de individuele behoefte; de totale duur binnen de JJJ is tot 3 maanden; buiten de JJI is de totale duur tot 13 maanden.	Deze training is (voorlopig) erkend door de Erkenningscommissie.
Agressie	<i>De Aggression Regulation Training (ART)</i> . Deze training is ontwikkeld door Goldstein et al (1998). Het betreft een groepstraining van 30 bijeenkomsten gedurende 10 weken, die is gebaseerd op de cognitieve gedragsaanpak. De training is gericht op: 1) woedebeheersing, 2) sociale vaardigheden, 3) moreel redeneren. De training is bedoeld voor jongeren met agressieproblematiek ¹³ .	Evaluaties van varianten van de ART bij verschillende doelgroepen laten redelijke tot goede resultaten zien. Een variant, de Wiltshire ART, is door de Erkenningscommissie (voorlopig) erkend voor toepassing bij volwassen delinquenten.
Agressie	<i>De AR op Maat</i> . Deze training is ontwikkeld door JJI De Doggershoek. Het betreft een groepstraining die is gericht op: 1) woedebeheersing, 2) sociale vaardigheden, 3) moreel redeneren. De training is bedoeld voor jongeren met agressieproblematiek. De individuele training bevat wekelijkse bijeenkomsten van 1 uur gedurende 5 tot 18 maanden. De groepstraining bevat bijeenkomsten van 1,5 uur, 1 maal per twee weken, gedurende 24 weken.	De training is erkend door de Erkenningscommissie. Naar aanleiding van een advies van prof.dr. B. Orobio de Castro zullen de JJI's zich beraden op een mogelijke keuze tussen de ART en de AR op Maat.
Agressie	De <i>In Control</i> training (voorheen SAM getiteld). Deze training wordt ontwikkeld door een JJI. Het betreft een groepstraining die ook individuele componenten bevat. De training is gericht op agressieproblematiek, sociale vaardigheden en moreel redeneren. Specifiek is dat de training een psychomotorisch onderdeel bevat. De training is bedoeld voor jongeren met agressieproblematiek.	Deze training is nog in ontwikkeling. De In Control training, die wat betreft inhoud doet denken aan de ART en AR op maat, is niet betrokken in het advies van prof. dr. B. Orobio de Castro omdat de In Control training nog in ontwikkeling is.

13) De ART komt inhoudelijk op grote lijnen overeen met EQUIP (die hierna beschreven wordt). EQUIP zal waarschijnlijk als basismethodiek worden ingezet binnen de JJI's. De JJI's beraden zich nog over de vraag of in dat geval de ART nog zal worden ingezet in verband met de overlap tussen de twee methoden.

Agressie	<p><i>EQUIP</i>. Dit is een groepstraining die is gericht op: 1) groepsinteracties (waaronder het omgaan met leeftijdsgenoten), 2) woedebeheersing, 3) sociale vaardigheden, 4) moreel redeneren. Equip is bedoeld voor alle jongeren in JJI's. De JJI's willen EQUIP samen met het Sociaal Competentiemodel als basismethodiek¹⁴ inzetten en niet als specifieke gedragsinterventie. Wellicht hoeft EQUIP om die reden niet (opnieuw) ingediend te worden bij de Erkenningscommissie.</p>	<p>Dit programma heeft in het buitenland goede resultaten laten zien. Een eerste evaluatie in Nederland liet matige resultaten zien (www.nji.nl), wat mogelijk verklaard kan worden door het feit dat het programma niet geheel werd uitgevoerd zoals bedoeld. EQUIP is positief beoordeeld door de Erkenningscommissie, maar niet erkend omdat geen selectie van jongeren binnen de JJI wordt gemaakt.</p>
Agressie	<p>De Non-verbale vaktherapie. Deze training wordt voor de JJI's beschreven door een extern bureau. De training is bedoeld voor licht verstandelijk gehandicapte delinquenten of delinquenten jonger dan 14 jaar. De non-verbale vaktherapie is gericht op agressieregulatie en sluit aan bij jongeren die verbaal zwak zijn en zich beter kunnen uitdrukken via beeld, muziek e.d.</p>	<p>Deze training is nog in ontwikkeling.</p>
Gezinsproblematiek	<p>De Functional Family Therapy (FFT). De training is bedoeld voor jongeren met een matig recidiverisico, die meerdere criminogene factoren hebben, waaronder problemen in het gezin. De Bascule verzorgt de handleidingen voor de Erkenningscommissie, i.s.m. PI Research. Het betreft een intensieve gezinstraining gedurende 3 tot 6 maanden. De behandelaar maakt per gezin een plan van aanpak dat is gericht op de belangrijkste problematiek in het gezin. De training start aan het eind van de detentie en wordt na ontslag extramuraal voortgezet.</p>	<p>Deze training heeft in het buitenland goede resultaten laten zien (zie H. 2). VWS subsidieert de opleiding van meerdere FFT-behandelaars en evaluaties. De FFT wordt in maart 2008 door de Erkenningscommissie beoordeeld. De JJI's werken bij de indiening van de FFT samen met de Raad voor de Kinderbescherming.</p>

14) De JJI's willen een basismethodiek invoeren waarin vooral gewerkt wordt aan cognitieve en sociale vaardigheden, agressieregulatie en het omgaan met leeftijdsgenoten.

Gezins- problematiek	De JJI's beraden zich over het inzetten van de Multisystem Family Therapy (MST). De training is bedoeld voor jongeren van 12 tot 18 jaar met een hoog recidiverisico, die meerdere criminogene factoren hebben, waaronder problemen in het gezin. Het betreft een intensieve gezinstraining gedurende 3 tot 6 maanden. De behandelaar maakt per gezin een plan van aanpak dat is gericht op de belangrijkste problematiek in het gezin. De MST zou aan het eind van de detentie moeten starten en na ontslag extramuraal vervolgd moeten worden.	Deze training heeft in het buitenland goede resultaten laten zien (zie H. 2). De MST is door de Erkenningscommissie (voorlopig) erkend voor extramuraal uitvoering. VWS subsidieert de opleiding van meerdere MST-behandelaren en evaluaties.
Alcohol en drugs	<i>Brains4Use</i> . Deze training is ontwikkeld door een JJI. De training (van drie maanden) is bedoeld voor jongeren die alcohol of drugs hebben gebruikt voor de opname in de JJI, en waarbij dit heeft geleid tot crimineel gedrag, en/of jongeren die nog steeds gebruiken. Het betreft een cognitief-gedragsmatige interventie ("Weet wat je doet methode") waaraan het transtheoretische model van Prochaska en DiClemente (1983) ten grondslag ligt. Brains4Use maakt onder meer gebruik van peer education. In het individuele traject leert de jongere meerdere vaardigheden om zijn middelengebruik te kunnen stoppen. Voor jongeren met verslavingsproblematiek in combinatie met gezinsproblematiek kan ook gebruik gemaakt worden van MST of MDFT (de Multidimensional Family Therapy, gericht op zowel gedragsproblemen als cannabisverslaving).	Deze training is nog niet geëvalueerd. Wel zijn cognitieve en sociale vaardigheidstrainingen doorgaans het meest effectief in het verminderen recidive (zie hoofdstuk 3). De interventies is reeds beoordeeld door de Erkenningscommissie en wordt momenteel aangepast naar aanleiding van het commentaar van de commissie. Peer education wordt in toenemende mate gebruikt als communicatiemiddel, onder meer als informatie over een gevoelig onderwerp naar jongeren moet worden overgebracht. Leefijdgenoten (en lotgenoten) zijn als informatiebron toegankelijk en vertrouwenwekkend. De identificatiemogelijkheid speelt hierbij een grote rol. Het is een

		<p>kleinschalige en daarmee arbeidsintensieve manier om met jongeren te communiceren, die echter in bepaalde situaties veel meerwaarde heeft (Noorda et.al, 2002). Peer education in gesloten inrichtingen kan de effecten van de reguliere behandeling versterken en kan de sleutel zijn tot een samenwerkingsverband tussen delictplegers en behandelaars in gesloten inrichtingen (Devilly et.al, 2005).</p>
Alcohol en drugs	<p>Momenteel wordt een pilot gedaan ("Open en alert"). Dit is een breed programma gericht op deskundigheidsbevordering en voorlichting waaruit mogelijk interventies kunnen ontstaan (en om die reden is toegevoegd aan dit overzicht). Bij deze pilot werkt De Heuvelrug samen met het Trimbos-instituut en de lokale verslavingszorg (Centrum Maliebaan). Een stuurgroep van 5 JJI's begeleidt de pilot en besluit uiteindelijk over invoering van de methode in andere JJI's. De methode "Open en Alert" geeft handvatten bij het opzetten en uitvoeren van alcohol- en drugspreventie in een residentiële setting. In de jeugdzorg is het programma reeds met succes toegepast. Het heeft drie peilers: 1) ontwikkeling van een alcohol- en drugsbeleid (met protocollen, samenwerkingsovereenkomst met verslavingszorg e.d.), 2) een training gericht op kennis over middelengebruik en 3) een training gericht op het inzetten van korte interventies (beide voor groepsleiders). Daarnaast komt aan de orde wanneer en hoe de verslavingszorg wordt betrokken voor een meer langdurige behandeling.</p>	<p>Deze methode is nog in ontwikkeling.</p>

Omgaan met seksualiteit	<p><i>Obsessieve zedentraining.</i> Deze training is ontwikkeld door een JJI en wordt nu beschreven zodat deze in meerdere JJI's kan worden ingezet. De training is gericht op cognities, emotie, sociale vaardigheden en het leren van gedragalternatieven. Het betreft een groepstherapie, die is gericht op diverse risicofactoren, zoals een tekort aan intimiteit, afwijkende opvattingen over seksualiteit en emotionele ontregeling. De jeugdige krijgt inzicht in zijn risicofactoren, ontwikkelt besef over de gevolgen voor slachtoffers, herkent denkfouten en leert andere gedragalternatieven. De behandeling is bedoeld voor mannelijke jeugdige delinquenten die een zedendelict hebben gepleegd. Het betreft kindmisbruikers die een dwangmatige gedrevenheid tot herhaling van het seksuele gedrag (bij kinderen) hebben. De training bevat wekelijkse bijeenkomsten van 2 uur, gedurende 20 weken.</p>	Deze interventies wordt momenteel beschreven door een externe organisatie.
Omgaan met seksualiteit	De training Stoplicht. Deze training wordt ontwikkeld voor licht verstandelijk gehandicapten met zedenproblematiek.	Deze training is nog in ontwikkeling.
Opleiding en werk	<p><i>Werken aan je toekomst</i> (voorheen Work Wise Veelplegers getiteld). Deze training is ontwikkeld door een JJI. Het programma is ingediend bij de Erkenningscommissie. Het programma is gericht op cognitieve en sociale factoren na het verblijf in de JJI. Het programma is breder dan EQUIP en is niet gericht op agressieregulatie. De training is bedoeld voor jeugdige veelplegers van 15 tot 23 jaar, met een hoog recidiverisico en/of gewelddadig gedrag. De training bevat 2 bijeenkomsten per week van 2 uur gedurende 10 weken. In totaal zijn er 19 bijeenkomsten.</p>	Deze training wordt in oktober 2007 beoordeeld door de Erkenningscommissie. De training is gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek uit Engeland en Canada. De onderzoeksresultaten over de effectiviteit zijn beperkt maar wijzen op positieve resultaten.
Opleiding, werk, vrijetijdsbesteding	<p><i>Buitenprogramma Work Wise.</i> Deze interventie is momenteel in ontwikkeling. Het programma is vooral gericht op scholing, werk en vrijetijdsbesteding. De training is bedoeld voor jeugdigen die problemen hebben op het gebied van school en/of werk en vrijetijdsbesteding. Waar EQUIP meer is gericht op de cognitieve aspecten in de omgang met leeftijdsgenoten richt Workwise zich meer op de sociale aspecten. De</p>	Deze training is nog in ontwikkeling.

	<p>frequentie van de bijeenkomsten is afhankelijk van de individuele behoefte; de totale duur binnen de JJJ is tot 12 maanden; buiten de JJI is de totale duur tot 9 maanden.</p>	
--	---	--

Momenteel zijn er binnen de JJI's geen interventies die specifiek gericht zijn op subgroepen. Zo nodig kunnen de hiervoor genoemde interventies aangepast worden voor toepassing bij de LVG-groep.

4.4 Jeugdreclassering

De Jeugdreclassering wordt ingezet als uit de diagnose (die de Raad voor de Kinderbescherming verricht) blijkt dat begeleiding van de jeugdige delinquent nodig is. Op dit moment wordt daartoe de BARO gebruikt (het diagnose-instrument van de Raad) en wordt gewerkt aan de ontwikkeling van een instrumentarium voor alle ketenpartners dat geschikt is om het recidiverisico, de criminogene factoren en de responsiviteit inschat. De criminogene factoren en beschermende factoren die de Raad vaststelt worden door de Jeugdreclassering verwerkt in een plan van aanpak voor de betreffende jeugdige, waarbij in detail wordt aangegeven welke doelen worden gesteld en welke methoden daarvoor worden ingezet. Als gedragsinterventies worden ingezet dan zijn dat gedragsinterventies die door de rechter zijn opgelegd op advies van de Raad: dezelfde (voorlopig) erkende gedragsinterventies als die door de Raad en/of de JJI's worden ingezet. Daarnaast kan de Jeugdreclassering via een indicatiestelling zorgprogramma's inzetten (vanuit Bureau Jeugdzorg). In het Buitenprogramma Work Wise (dat door de JJI's wordt ontwikkeld) kan bijvoorbeeld FFT of MST opgenomen worden. De Jeugdreclassering kan dat doen via een indicatietraject. Ook bij de gedragsbeïnvloedende maatregel of bij een jeugdreclasseringsbegeleiding opgelegd bij vonnis is dat mogelijk. In dat geval informeert de Jeugdreclassering de Raad middels een plan van aanpak of (tussentijdse) evaluatie.

De Jeugdreclassering kan de deelnemers aan gedragsinterventies ondersteunen (bijvoorbeeld door te motiveren, door te herinneren dat zij naar de interventie moeten of te herinneren aan de lessen uit de training). Daarnaast kan de Jeugdreclassering praktische begeleiding bieden, door bijvoorbeeld de ouders en/of de school in te schakelen, een andere school te zoeken, te helpen bij het zoeken naar een andere vrijetijdsbesteding en (daardoor) andere vrienden, door te geleiden naar het Centrum voor Werk en Inkomen, het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (NIBUD) of zorginstellingen (voor psychische of psychiatrische problematiek).

De begeleiding kan ingezet worden in extramuraal kader of na ontslag van de jeugdige uit een Justitiële Jeugdinrichting. De wijze waarop de Jeugdreclassering de begeleiding uitvoert is beschreven in het Handboek Jeugdreclassering (dat in te zien is op www.jeugdreclassering.nl). De methoden zijn gebaseerd op de What-Works principes en

houden rekening met recidiverisico, criminogene tekorten en responsiviteit. In het handboek is de standaardmethode voor begeleiding, toezicht en controle beschreven. Het handboek wordt verder uitgewerkt, waarbij ingegaan wordt op mogelijke aanpassingen voor daders met een lager of hoger recidiverisico. De methoden voor intensieve trajectbegeleiding (ITB) en ITB voor allochtone jongeren (ITB CRIEM) zijn al beschikbaar. Alle begeleiders van de jeugdreclassering zijn opgeleid in motivational interviewing en het omgaan met ouders. In het najaar van 2007 bepaalt de Jeugdreclassering welke onderwerpen de komende twee jaar moeten worden uitgewerkt en welke prioriteiten daarbij gesteld zullen worden.

Op de volgende pagina worden alle hiervoor genoemde gedragsinterventies en andere methoden in tabelvorm weergegeven. Om een totaalbeeld te kunnen krijgen zijn ook de gedragsinterventies voor volwassen delinquenten toegevoegd.

Tabel 14: Matrix met gedragsinterventies voor jeugdige en volwassen daders.

KADER	CRIMINOGENE FACTOREN EN BESCHERMENDE FACTOREN					Omgevingsfactoren		
	Individuele factoren	Algemene cognitieve en sociale vaardigheden	Agressieregulatie	Omgaan met alcohol en drugs	Omgaan met seksualiteit	Prestaties op school of werk	Gezinsituatie	Leeftijdsgenoten Vrijtijdsbesteding
Licht recidive-risico jongeren:	1. Haha-afdoening; 1) Gesprek met kind en ouders, 2) aanbieden van cursus aan benadeelde, 3) schadebemiddeling en vergoeden van schade, 4) Verstraf. 2. Boete, 3. Werkstraf, 4. Zo nodig doorgeleiding naar zorginstellingen							
Licht recidive risico jongeren:	In de toekomst worden wellicht leertafelen ontwikkeld voor jongeren met een licht- recidiverisico in het kader van de Haha-afdoening. Deze kunnen maximaal 20 uur bestaan. Op dit moment is nog niet bekend welke leertafelen in dit kader effectief kunnen zijn.							
Matig en hoog recidiverisico jongeren: In het kader van: 1. Leertafelen 2. Bijz. voorwaarden 3. Gedragsbeïnvloedende maatregel	1. Individuele Cognitieve en sociale vaardigheidstraining 2. Groeps Cognitieve en sociale vaardigheidstraining 3. Eventueel aanpassingen voor de LVC-groep 4. Eventueel aanpassingen voor meisjes	1. Washington agressie regulatie training (MSART)	1. Lichte problematiek: Training voor jongeren met middelen-problematiek 2. Zwaardere problematiek: FFT/MST	1. Lichte problematiek: Individuele coeva, 2. Zwaardere problematiek: kennetraining omgaan met seksualiteit 3. Wellicht worden aanvullende modules ontwikkeld voor subgroepen, nadat onderzoek is verricht.	Althanslijk van de problematiek kan per individu een keuze worden gemaakt uit de overige interventies en methoden.	1. Ouders nemen deel aan de cognitieve en sociale vaardigheidstraining van hun kind 2. FFT 3. MST (hoog risico)	1. Cognitieve en sociale vaardigheidstraining 2. MST	
Matig en hoog recidiverisico jongeren: In het kader van jeugd-delinctie en de PJJ-maatregel	1. Sovo op maat 2. Deictanalyse 3. Dialectische gedragstherapie 4. Nieuwe perspectieven bij Terugkeer	1. ART 2. AR op Maat (of keuze tussen deze 2) 3. In Control 4. EQUIP 5. Dialectische gedragstherapie 6. Non-verbale vak-therapie (LVC/14+)	1. Brainfused 2. Pilot Open en aien leidt mogelijk tot interventies 3. Wellicht MST of MDFT 4. Dialectische gedragstherapie	1. Obsessieve zeden-behandeling 2. Stoplicht (LVC-groep) 3. Dialectische gedragstherapie	1. Welken aan je toekomst 2. Buitenschoolse Work Wise 3. Dialectische gedragstherapie	1. FFT 2. Wellicht MST (hoog risico) 3. Dialectische gedragstherapie	1. EQUIP	
Matig en hoog recidiverisico volwassenen, zowel intra- als extramuraal:	1. Groeps coeva 2. Groeps coeva voor de LVC-groep	ART	1. Leerlijstraining 2. Coeva 3. Terugval-preventietraining	Nader te bepalen	Arbeidstraining	*	*	
Andere methoden (door de Jeugd-reclassering)	<ul style="list-style-type: none"> Ouders van jeugdige delinquenten worden bij alle extramurale gedragsinterventies (in meerdere of mindere mate) betrokken. Delinquenten worden begeleid en gemotiveerd. Naast begeleiding vindt ook controle en bezicht plaats. Voor de criminogene factoren school of werk, financiële situatie, huisvesting kan praktische ondersteuning worden geboden: inschakelen school, begeleiding naar andere vrijetijdsbesteding en vinding, doorgeleiding naar CWT, Nbud Voor psychische of gedragsproblematiek (bijv. verlamming) kan op indicatie aanvullend zorgaanbod ingezet worden. De jeugd-reclassering blijft in die gevallen wel de casemanager. 							

Hoofdstuk 5

In hoeverre is de kennis uit onderzoek verwerkt in de methoden van de ketenpartners?

In hoofdstukken 2 en 3 van dit rapport werd aangegeven wat kenmerken van effectieve gedragsinterventies zijn. In hoofdstuk 4 werd weergegeven welke methoden de ketenpartners hebben ontwikkeld of willen laten ontwikkelen om recidive van jeugdige delinquenten te verminderen. Als de onderzoeksliteratuur in ogenschouw wordt genomen bij het bezien van de methoden van de ketenpartners dan komt het volgende naar voren.

5.1 Diagnose wordt serieus genomen

Onderzoek laat zien dat voor het bepalen van de gewenste methoden voor recidiveminderung eerst een diagnose moet worden gesteld van 1) het recidiverisico, 2) de criminogene tekorten en de beschermende factoren en 3) de responsiviteit. Op dit moment wordt gewerkt aan een landelijk instrumentarium voor alle ketenpartners dat aan deze eisen voldoet. Afhankelijk daarvan kunnen gedragsinterventies en/of andere methoden worden geïndiceerd.

Jeugdige delinquenten met een laag recidiverisico hebben doorgaans geen gedragsinterventies nodig. Inzet van gedragsinterventies voor deze doelgroep kan zelfs averechts werken, zo laat onderzoek zien. Momenteel gaat Halt Nederland na of gedragsinterventies nodig zijn voor jongeren met een laag+ recidiverisico. Gezien de besproken onderzoeksresultaten is dit een discussiepunt. Een alternatief is dat Halt zich vooral richt op beschermende factoren bij jongeren met een laag recidiverisico, door met name op de opvoedingsvaardigheden van de ouders te verbeteren.

5.2 Nadruk op cognitieve gedragsinterventies

Cognitieve gedragsinterventies zijn doorgaans het meest effectief. We zien dit terug in het aanbod van de ketenpartners. Er zijn gedragsinterventies (in ontwikkeling) voor algemene cognitieve vaardigheden. Daarnaast zijn er cognitieve gedragsinterventies die specifiek zijn gericht op agressieproblematiek; omgaan met seksualiteit en omgaan met verslavingsproblematiek.

De ketenpartners maken gebruik van interventies die in het buitenland goede resultaten hebben laten zien: FFT, MST, de ART en de Dialectische Gedragstherapie. De algemene cognitieve en sociale vaardigheidstrainingen (de cognitieve en sociale vaardigheidstraining van de Raad voor de Kinderbescherming, de Sova op maat en Nieuwe Perspectieven bij Terugkeer van de JJI's) en de agressietraining AR op Maat zijn in Nederland ontwikkeld en zijn goed beoordeeld door de Erkenningscommissie. Overige interventies zijn nog in ontwikkeling.

Een discussiepunt is het aanbod op het gebied van slachtofferempathie. De resultaten van herstelbemiddeling en interventies gericht op slachtofferempathie zijn wisselend. De literatuur suggereert dat enkel het vergroten van empathie voor het slachtoffer onvoldoende zal zijn om recidive te voorkomen. In de meeste gevallen zullen ook cognitieve gedragstrainingen nodig zijn. Wel kan herstelbemiddeling zinvol zijn als het gaat om verwerking van (de gevolgen van) het delict door daders en met name slachtoffers. De Raad voor de Kinderbescherming wacht op een advies van de Stichting Slachtoffer in Beeld, alvorens te besluiten of een specifieke gedragsinterventie op dit gebied wordt ingezet. De JJI's hebben de interventie Herstelopvoeding ingediend bij de Erkenningscommissie. De commissie heeft de interventie niet erkend. De JJI's hebben besloten dat deze training niet opnieuw zal worden ingediend.

De Raad laat voor verslavingsproblematiek een gedragsinterventie ontwikkelen die vooral is gericht op jeugdige delinquenten die experimenteerfouten maken met alcohol of drugs. Jongeren met zwaardere problematiek kunnen (in combinatie met deze interventie) deelnemen aan MST of FFT. Overwogen wordt na te gaan of een aparte interventie voor alcoholproblematiek ("binge drinking" in het weekend) zinvol is. De JJI's laten Brains4use ontwikkelen, die onder meer gebruik maakt van peer education. Tevens wordt een pilot gedaan met Open en alert.

56 |

Voor zedendelinquenten met lichtere problematiek zal de Raad een cognitieve gedragsinterventie laten ontwikkelen. Zedendelinquenten met zwaardere problematiek kunnen (in combinatie met deelname aan deze interventie) deelnemen aan MST of FFT of worden doorverwezen naar zorginstellingen. De JJI's hebben geen specifiek aanbod voor zedendelinquenten met lichtere problematiek. Wel wordt een interventie ontwikkeld voor obsessieve zedendelinquenten. Tevens wordt een interventie ontwikkeld voor licht verstandelijk gehandicapten met zedenproblematiek. Daarnaast bestaat in de JJI's de mogelijkheid voor reguliere behandeling door psychologen.

5.3 Inspelen op meerdere criminogene factoren en individuele verschillen

Sommige interventies zijn gericht op meerdere criminogene factoren: de individuele cognitieve en sociale vaardigheidstraining, de FFT, MST, de Dialectische gedragstherapie en Nieuwe Perspectieven bij Terugkeer. Voor sommige jongeren (met complexe problematiek) zijn desondanks echter meerdere interventies nodig.

Veel gedragsinterventies van de ketenpartners worden individueel uitgevoerd. Dat maakt dat (zoals de literatuur suggereert) ingespeeld kan worden op de ontwikkelingsfase waarin de jongere zich bevindt en op de responsiviteit. Conform de onderzoeksliteratuur worden geen interventies aangeboden voor jongeren met een specifieke culturele achtergrond maar wordt de aanpak afgestemd op de individuele problematiek.

Op dit moment kunnen zowel delinquente jongens als meisjes deelnemen aan alle gedragsinterventies. Binnen de individuele trainingen kan specifiek worden afgestemd op de individuele problematiek. De Raad laat onderzoek doen naar de problematiek van delinquente meisjes alvorens te besluiten of een of meer specifieke interventies moeten worden ontwikkeld voor deze doelgroep. Van de ART zijn goede ervaringen met gemixte groepen bekend. Bij de JJI's is een speciale interventie voor meisjes ontwikkeld. Deze is niet erkend door de Erkenningscommissie van Justitie maar zal worden ingediend bij het Nederlands Jeugd Instituut. Een discussiepunt is of meer interventies aangepast zouden moeten worden voor meisjes.

Een vergelijkbare vraag speelt op het gebied van licht-verstandelijk gehandicapte delinquenten. Op dit moment zijn er voor hen geen specifieke interventies beschikbaar, behalve een korte sociale vaardigheidstraining van de Raad. De Raad laat eerst onderzoek doen naar de aard en omvang van de problematiek bij de LVG-groep voordat verdere besluiten worden genomen. De JJI's laten twee gedragsinterventies voor de LVG-groep ontwikkelen: een voor jongeren met zedenproblematiek en een voor jongeren met agressieproblematiek.

5.4 Niet voor elk probleem een gedragsinterventie

Op het gebied van school en werk biedt de Raad geen specifieke gedragsinterventies aan maar kan (via de Jeugdreclassering) worden doorverwezen naar instellingen als het CWI en kan de school worden ingeschakeld of geholpen worden bij het zoeken naar een andere school, andere hobby's etc. Vanuit de JJI's kan middels de interventies Werken aan je toekomst en het Buitenprogramma Work Wise gewerkt worden aan gedragsverandering op het gebied van school of werk.

| 57

Er zijn geen specifieke gedragsinterventies in ontwikkeling voor de omgang met leeftijdsgenoten of vrijetijdsbesteding. Wel maken deze onderwerpen deel uit van andere gedragsinterventies: de cognitieve en sociale vaardigheidstraining, Sova op Maat, ART, MST, EQUIP, de Dialectische Gedragstherapie en Nieuwe Perspectieven.

5.5 Rekening houden met eerdere mislukkingen

Er worden geen gedragsinterventies door de ketenpartners ontwikkeld waarvan bekend is dat ze niet effectief zijn (zoals spijbelinterventies, afschrikking, boot camps en overlevingstochten).

5.6 Beperkte overlap van gedragsinterventies

Op sommige onderwerpen laten de ketenpartners onafhankelijk van elkaar interventies ontwikkelen, waardoor de inhoud kan verschillen. Op grote lijnen lijkt de inhoud desalniettemin overeen te komen (bijvoorbeeld de doelen van de extramurale cognitieve en sociale vaardigheidstraining en de intramurale Sova op Maat, die beide positief beoordeeld zijn door de Erkenningscommissie) hoewel de methode verschilt. In sommige

gevallen is de aanpak afgestemd; zo hebben de Raad en de JJI's samen de beschrijving van de FFT laten uitvoeren door hetzelfde instituut.

De Raad kiest voor een klein aantal interventies en zo min mogelijk overlappende interventies. De redenen daarvoor zijn dat de interventies dan landelijk kunnen worden uitgevoerd (rechtsgelijkheid) en geëvalueerd. Voor evaluaties minimaal 250 deelnemer per subgroep nodig (Wartna, 2005). De JJI's hebben besloten dat wanneer een gedragsinterventie van een JJI (voorlopig) is erkend, deze door de andere alle JJI's wordt overgenomen. Als zij een andere interventie willen inzetten voor dezelfde doelgroep gebeurt de beschrijving op eigen kosten. Dit betekent dat het in theorie mogelijk is dat meerdere, overlappende interventies worden ontwikkeld. Het streven is echter een landelijk aanbod en de verwachting is dat er weinig overlappende interventies ontwikkeld zullen worden.

Er lijkt overlap te zijn in het aanbod op het gebied van agressieproblematiek binnen de JJI's. De inhoud van de ART, AR op Maat, In Control en EQUIP komt op hoofdlijnen overeen: verbetering van sociale vaardigheden, woedebeheersing en moreel redeneren. De JJI's hebben prof. Dr. B. Orobio de Castro gevraagd om advies over een keuze voor de ART en AR op Maat. Omdat In Control nog in ontwikkeling is is deze niet in het advies betrokken. De JJI's beraden zich nog over een eventuele keuze. EQUIP, dat sterk lijkt op de ART maar meer ingaat op groepsinteracties (beide zijn ontwikkeld door Goldstein) wordt wellicht niet als gedragsinterventie ingezet maar als basismethode voor alle jongeren in de JJI's. De Erkenningscommissie heeft EQUIP niet erkend als gedragsinterventie, juist doordat geen selectie wordt gemaakt van deelnemers voor wie het programma geschikt zou zijn. Op de overige criteria heeft de Erkenningscommissie EQUIP goed beoordeeld.

5.7 Benodigde tijd en begeleiding

Voor de uitvoering van één of meer gedragsinterventies, in combinatie met begeleiding, nazorg en follow up is veel tijd nodig. Voor jongeren die in een jeugdinrichting geplaatst worden zou dit in principe praktisch haalbaar moeten zijn gezien de wat langere periode waarin de jongeren daar verblijven. Voor een voorwaardelijke straf is begeleiding door de Jeugdreclassering tot maximaal 2 jaar mogelijk. Voor begeleiding na een jeugdinrichting op vrijwillig basis kan maximaal 2 maal een half jaar begeleiding geboden worden. In de praktijk is begeleiding soms lastig als een jongeren in een inrichting buiten zijn of haar eigen woonplaats geplaatst wordt. Momenteel is een 'Netwerkberaad' in ontwikkeling dat zal worden gericht op intensivering en monitoring van de begeleiding van de jongeren, inclusief nazorg na detentie.

Voor extramuraal sancties bestaat het risico dat onvoldoende tijd beschikbaar is. Hoewel zeker voldoende tijd voor een leerstraf (maximaal 200 uur) beschikbaar is, zijn de Officier van Justitie en de Kinderrechter niet altijd bereid een langere straf op te leggen voor jongeren die een klein delict hebben gepleegd. Als de Officier van Justitie de leerstraf oplegt zijn veel minder uren beschikbaar (maximaal 40), wat vaak te weinig zal zijn voor de

uitvoering van effectieve gedragsinterventies. Het lijkt noodzakelijk om de kaders voor de uitvoering van interventies nader te bespreken, met als uitgangspunt de benodigde tijd voor gedragsverandering.

Begeleiding door de Jeugdreclassering kan maximaal 2 jaar duren en is dus in principe mogelijk. In de praktijk worden leerstraffen echter niet altijd gecombineerd met begeleiding door de Jeugdreclassering.

De Jeugdreclassering werkt met een handboek voor begeleiding dat is gebaseerd op de What Works-methoden. Op dit moment wordt nog geen gestructureerd onderscheid gemaakt in de begeleiding van jongeren met een laag of hoger recidiverisico maar hangt de begeleiding voor een groot deel af van het professionele oordeel van de begeleider, dat gebaseerd is op de uitkomsten van de diagnostiekfase (dossieronderzoek, risicotaxatie) en planvormingsfase (plan van aanpak). Een discussiepunt is of de methode voor het vaststellen van de benodigde begeleiding per individu en de inhoud van de begeleiding meer gestructureerd en onderbouwd uitgewerkt zouden moeten worden.

Hoofdstuk 6

Reactie van deskundigen uit wetenschap en praktijk

6.1 Inleiding

Op grond van de voorgaande hoofdstukken lijkt te kunnen worden geconcludeerd dat in de methoden van de ketenpartners op hoofdlijnen gebruik gemaakt wordt van kennis uit de bestaande onderzoeksliteratuur. De ketenpartners wilden graag van een aantal deskundigen uit de wetenschap en uit het werkveld (zie bijlage) weten of zij deze algemene conclusie delen. Daarnaast hebben de ketenpartners een aantal specifieke vragen geformuleerd die zij wilden bespreken met de deskundigen tijdens een werkconferentie. Het gaat om de volgende vragen.

1. Wordt in het aanbod van de ketenpartners alle relevante criminogene factoren onderscheiden, of ontbreken nog interventies voor bepaalde criminogene factoren?
2. Zijn voor alle criminogene factoren en niveaus van recidive (laag, midden, hoog) voldoende en geschikte gedragsinterventies beschikbaar (of in ontwikkeling)?
  1. Is sprake van onnodige overlap tussen gedragsinterventies?
  2. Bevat het aanbod van de ketenpartners gedragsinterventies die minder effectief lijken?
3. Is per criminogene factor een nadere uitsplitsing naar subtypen of varianten van gedragsinterventies nodig (bijvoorbeeld naar geslacht, leeftijd, etniciteit, IQ, type delinquent)? Of kan binnen een gedragsinterventie voldoende ingespeeld worden op deze kenmerken van de doelgroep?
6. Is verdere structurering van verschillende vormen van begeleiding wenselijk?

| 61

6.2 De reactie van de externe deskundigen

Tijdens de werkconferentie bleek dat de externe deskundigen konden zich op hoofdlijnen vinden in de inhoud van de vorige hoofdstukken uit het rapport. Ook was overeenstemming over de beoogde gedragsinterventies. De algemene conclusie van de werkconferentie was dan ook dat de ketenpartners met het beleid zoals hiervoor werd beschreven, op de juiste weg zijn.

Wel gaven de deskundigen aan dat niet de indruk moet worden gewekt dat 'we er nu zijn'. Het gaat voor een groot deel nog om plannen en voornemens; er is nog veel werk te doen om de beoogde interventies daadwerkelijk te ontwikkelen, erkend te krijgen en te implementeren. En pas na evaluatie is duidelijk of de beoogde interventies ook echt effectief zijn en bijdragen aan recidivevermindering van jeugdige delinquenten. Daarnaast is het van belang om zo vroeg mogelijk in te grijpen. De ketenpartners komen aan bod als de jongeren 12 jaar of ouder zijn. Preventie van risico's op jongere leeftijd is echter van groot belang.

Daarnaast vroegen de deskundigen aandacht voor de randvoorwaarden en context voor de uitvoering van gedragsinterventies. Deze randvoorwaarden (zoals een goede diagnose- en indicatiestelling, motivering van jeugdigen, competentie van trainers, kwaliteitsbewaking, nazorg en follow-up) zijn essentieel om de beoogde effecten van gedragsinterventies te bereiken. Daarnaast moet de context voor uitvoering (zeker binnen een jeugdinrichting, maar ook extramuraal) stimulerend zijn of in ieder geval niet het effect van de gedragsinterventies teniet doen. Omdat de werkconferentie tot doel had te bepalen welke gedragsinterventies nodig zijn om recidive van jeugdige delinquenten te verminderen, wordt in dit rapport gefocust op de interventies en minder op de randvoorwaarden. Wel is het zo dat voor alle gedragsinterventies beschreven moet worden op welke wijze aan de randvoorwaarden voldaan wordt, anders wordt de interventie niet erkend door de Erkenningscommissie.

De reactie van de deskundigen op de specifieke discussievragen wordt hieronder op hoofdlijnen weergegeven.

1. **Wordt in het aanbod van de ketenpartners alle relevante criminogene factoren onderscheiden, of ontbreken nog interventies voor bepaalde criminogene factoren?**

62 |

De deskundigen ondersteunen de keuze voor een afstemming van gedragsinterventies op de criminogene factoren van de individuele jongeren. In de indeling van criminogene factoren worden geen elementen gemist. Wel worden de interventies vooral gericht op criminogene tekorten en minder op beschermende factoren. Door echter de ouders te betrekken (wat bij de meeste extramuraal interventies gebeurt) kan de beschermende invloed van ouders versterkt worden. Mogelijk zijn er binnen de gedragsinterventies meer manieren om beschermende factoren te versterken.

2. **Zijn voor alle criminogene factoren en niveaus van recidive (laag, midden, hoog) voldoende en geschikte gedragsinterventies beschikbaar (of in ontwikkeling)?**

Voor jongeren met een laag recidiverisico zijn gedragsinterventies doorgaans niet nodig en kunnen ze zelfs averechts werken. Voor jongeren met een hoger risico kunnen gedragsinterventies wel effectief zijn. Selectie is dan ook essentieel. Het instrumentarium voor diagnose en indicatiestelling dat de ketenpartners ontwikkelen moet het recidiverisico kunnen inschatten.

Beoogd wordt dat de politie pre-selectie zal doen en enkel jongeren met een *laag* recidiverisico naar Halt zal doorverwijzen. Voor deze groep zijn geen gedragsinterventies nodig. Wel kan HALT bijdragen aan versterking van beschermende factoren, zoals verbetering van opvoedingsvaardigheden van de ouders. Benadrukt wordt dat een grote groep delinquenten eigenlijk 'kattewaad' pleegt. Zij zouden niet moeten worden doorverwezen naar Halt of de Raad voor de Kinderbescherming, maar in hun geval is een standje van de politie en begeleiding door ouders, leraren of buurtwerkers voldoende. Jongeren

met een matig (inclusief 'laag-plus') of hoog recidiverisico zouden naar de Raad voor de Kinderbescherming moeten worden doorverwezen.

Voor delinquenten met een *matig* risico lijken voldoende en geschikte gedragsinterventies ontwikkeld worden. Het OM geeft aan dat enige flexibiliteit nodig is: voor jongeren bij wie tijdens de uitvoering van de interventie blijkt dat onvoldoende verbetering optreedt zou verlenging van de interventie wenselijk zijn. Een probleem daarbij is echter dat de duur van de straf vooraf helder moet zijn. Bovendien moet de duur van een gedragsinterventie vooraf bekend zijn (of moeten de marges helder zijn) en met behulp van wetenschappelijk onderzoek onderbouwd kunnen worden om erkend te kunnen worden door de Erkenningscommissie.

De deskundigen zijn, net als de ketenpartners, van mening dat bij spijbelaars eerst helder moet zijn om welke achterliggende problematiek het gaat en dat de aanpak daarop afgestemd moet worden. Wel is het noodzakelijk dat voor spijbelaars geschikte aanpakken beschikbaar zijn. Op dit moment is een aantal interventies beschikbaar: de cognitieve en sociale vaardigheidstraining en de MST zijn (voorlopig) erkend. Daarnaast wordt nagegaan of er specifieke profielen vast te stellen zijn van groepen spijbelaars. Als dat het geval is kunnen speciale (combinaties van) spijbelmodules worden ontwikkeld.

Jongeren met een *zeer hoog* recidiverisico (vooral de jongeren die een PIJ-maatregel opgelegd hebben gekregen) kunnen gebruik maken van de gedragsinterventies binnen de JJI's. Voor hen zullen meerdere gedraginterventies nodig zijn. Er is echter geen intensief samenhangend aanbod beschreven. Een aantal zaken die voor deze jongeren relevant zijn (leerbaar maken, motiveren, traumaverwerking, sociaal-emotionele ontwikkeling, reactieve hechtingsproblematiek impulscontrole, ADHD) moet aandacht krijgen binnen de basismethodiek en de behandelprogramma's die in de JJI's gebruikt worden. Deze zouden echter verder ontwikkeld moeten worden, in afstemming met EQUIP en het sociale competentiemodel zodat meer jongeren kunnen deelnemen aan gedragsinterventies. Ook zou kennis van trainers en behandelaars over het omgaan met de jongeren verder geprofessionaliseerd moeten worden. Er zouden eisen gesteld moeten worden aan de verschillende onderdelen van de basisbehandeling en de context van uitvoering.

3. Is sprake van onnodige overlap tussen gedragsinterventies?

De deskundigen geven aan dat een beperking in het aantal gedragsinterventies zinvol is: het is goedkoper en efficiënter om een landelijke interventie te ontwikkelen, trainers op te leiden en de interventie te implementeren, maar vooral is het nodig om een relatief groot aantal deelnemers per interventie te hebben om statistische uitspraken over de resultaten te kunnen doen. De deskundigen zijn van mening dat enige overlap niet erg is (bijvoorbeeld 2 interventies voor dezelfde doelgroep) en dat een natuurlijk proces zal leiden tot een beperkt aantal interventies.

4. Bevat het aanbod van de ketenpartners gedragsinterventies die minder effectief lijken?

Een discussiepunt is de noodzaak voor gedragsinterventies op het gebied van slachtoferempathie. Onderzoeksresultaten zijn wisselend. Herstelopvoeding lijkt alleen zin te hebben als de dader voldoende motivatie en vaardigheden heeft. Er zijn volgens de deskundigen geen harde aanwijzingen dat empathie voor het slachtoffer bijdraagt aan gedragsverandering. De Erkenningscommissie heeft de interventie herstelopvoeding -ingediend door de JJI's- niet erkend. De JJI's hebben besloten de interventie niet opnieuw in te dienen. Wel kan vanuit de basismethodiek binnen de JJI's aandacht geschonken worden aan de gevolgen van het delict voor het slachtoffer. De Raad voor de Kinderbescherming wacht op een advies van de Stichting Slachtoffer in Beeld, alvorens te besluiten of een specifieke gedragsinterventie op dit gebied wordt ingezet. Gezien de onderzoeksresultaten en de adviezen van de deskundigen lijkt dit niet vanzelfsprekend.

5. Is per criminogene factor een nadere uitsplitsing naar subtypen of varianten van gedragsinterventies nodig (bijvoorbeeld naar geslacht, leeftijd, etniciteit, IQ, type delinquent)? Of kan binnen een gedragsinterventie voldoende ingespeeld worden op deze kenmerken van de doelgroep?

De deskundigen geven aan dat meer onderzoek nodig is naar de problematiek van meisjes en van licht-verstandelijk gehandicapte delinquenten (LVG-groep). Op basis daarvan kan besloten worden of aanvullende gedragsinterventies voor deze groepen nodig zijn. Omdat de LVG-groep een relatief grote doelgroep lijkt te zijn is onderzoek hier dringend gewenst. Als de 'normale' interventies worden aangepast voor de LVG-groep (bv. eenvoudiger taal en oefeningen, meer herhaling) dan wordt geadviseerd de aanpassingen te protocolleren om de trainers meer houvast te geven. Ook vragen zedendelinquenten een gedifferentieerde benadering, vanwege het afwijkende karakter van de problematiek bij een deel van deze jongeren. Hoewel nog (te) weinig empirisch onderzoek is gedaan naar (behandeling van) (jeugdige) zedendelinquenten is het in ieder geval belangrijk aandacht te schenken aan (beginnende) seksueel deviante ontwikkeling van jongeren, omdat dat een belangrijke voorspeller lijkt te zijn van recidive van zedendelicten. De deskundigen ondersteunen de keuze om de aanpak van allochtone delinquenten te richten op individuele criminogene factoren en niet op culturele achtergronden.

6. Is verdere structurering van verschillende vormen van begeleiding wenselijk?

De Jeugdreclassering werkt met een handboek voor begeleiding dat is gebaseerd op de What Works-methoden. Er zijn twee varianten beschikbaar: voor begeleiding van allochtone daders en voor begeleiding van harde-kernjongeren. Geadviseerd wordt om de methoden verder uit te werken, zodat de benodigde begeleiding en controle, de inhoud en intensiteit per individu meer onderbouwd en gestructureerd kan worden. Reclasseringsorganisaties in Engeland en Canada hebben hiermee goede ervaringen. Ook werkt Reclassering Nederland aan een gestructureerde methode voor begeleiding en toezicht.

Hoofdstuk 7

Conclusies

De ketenpartners die werken aan recidivevermindering van jeugdige delinquenten: HALT, de Raad voor de Kinderbescherming, de Justitiële Jeugdinrichtingen en de Jeugd-reclassering, werken samen met het ministerie van Justitie aan een effectieve aanpak voor recidivevermindering. Als onderdeel van een integrale aanpak kunnen gedragsinterventies ingezet worden, trainingen die als doel hebben het gedrag van de jongeren zodanig te veranderen dat zij minder recidiveren. In dit rapport wordt beschreven welke gedragsinterventies door de ketenpartners zijn of worden ontwikkeld, in welke mate deze op elkaar zijn afgestemd en gebruik maken van kennis uit wetenschappelijk onderzoek, wat wetenschappers adviseren en welke ontwikkelingen nog in gang gezet moeten worden.

De afgelopen jaren hebben de ketenpartners gedragsinterventies beschreven en ingediend bij de Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitiabelen, die door de minister van Justitie is ingesteld. Het heeft enige tijd geduurd voordat dit proces leidde tot erkende gedragsinterventies voor jeugdige delinquenten. Inmiddels hebben de ketenpartners hun processen en doelen omtrent gedragsinterventies aangepast, waarbij een omslag zichtbaar is van aanbodgericht werken (uitgaande van het bestaande aanbod van interventies) naar vraaggericht werken (uitgaande van de problematiek van de jongeren). De ketenpartners zijn op de goede weg. Een aantal intramurale en extramurale gedragsinterventies voor jeugdige delinquenten is inmiddels door de Erkenningscommissie (voorlopig) erkend. Momenteel worden andere gedragsinterventies ontwikkeld, waarbij gebruik gemaakt wordt van kennis uit wetenschappelijk onderzoek en van successen uit het buitenland. Het aanbod van gedragsinterventies zal worden afgestemd op de problematiek van de jongeren. Het voorgenomen beleid kan rekenen op steun van wetenschappers en praktijkdeskundigen. Van de beoogde gedragsinterventies mag verwacht worden -mits ze door de Erkenningscommissie erkend worden- dat ze kunnen bijdragen aan recidivevermindering van jeugdige delinquenten die deze interventies volgen. Wel is meer onderzoek nodig om inzicht te krijgen in de problematiek van sommige doelgroepen (zoals licht verstandelijk gehandicapte delinquenten). Daarnaast is verdere ontwikkeling van de basismethodieken en behandelprogramma's voor jongeren met een hoog recidiverisico (de PIJ-jongeren) wenselijk zodat deze jongeren beter voorbereid worden om in staat te zijn aan een gedragsinterventie deel te nemen.

De ketenpartners zijn er echter nog niet. Een noodzakelijke voorwaarde voor effectieve gedragsinterventies dat het individuele recidiverisico, de criminogene factoren en de responsiviteit van de jongeren ingeschat kunnen worden. Op grond daarvan kan worden bepaald welke gedragsinterventie(s) nodig is (of zijn). De ontwikkeling van een landelijk instrumentarium voor diagnose en indicatiestelling, waar momenteel door de ketenpart-

ners aan wordt gewerkt, is dan ook essentieel. Niet alleen de ontwikkeling van dit instrumentarium, maar ook de ontwikkeling van de beoogde gedragsinterventies, zal nog enige tijd vergen.

Nadat erkende gedragsinterventies ontwikkeld zijn, vraagt de implementatie veel tijd en aandacht. Goede implementatie is essentieel om de beoogde resultaten te bereiken. Uit ervaringen in het buitenland blijkt dat de effecten van gedragsinterventies teniet kunnen worden gedaan als de selectie van deelnemers niet goed gebeurt, het programma niet volgens plan wordt uitgevoerd of trainers niet voldoende competent zijn (Barnoski, 2004; Hollis, 2007). Daarnaast moet voldaan worden aan een aantal andere randvoorwaarden: het motiveren van jongeren, het uitvoeren van de interventie in een geschikte context, het begeleiden, geven van nazorg en follow-up. Kwaliteitsbewaking en evaluatie zijn essentieel om na te gaan welke methoden meer of minder effectief zijn, om zo nodig te kunnen bijsturen en steeds meer kennis te vergaren over het verminderen van recidive.

Hoewel de ontwikkelingen tot goede resultaten kunnen leiden, zal er nog veel energie en aandacht nodig zijn om de erkende gedragsinterventies met alle bijbehorende randvoorwaarden goed uit te kunnen voeren. Uit onderzoek blijkt dat effectieve gedragsinterventies de moeite van het investeren waard zijn: niet alleen levert recidivevermindering besparingen op (in termen van kosten voor slachtoffers, politie, justitie) maar ook blijkt dat gedragsinterventies daadwerkelijk kunnen leiden tot gedragsverandering en reïntegratie van jeugdige delinquenten in de samenleving.

Bijlagen

Gebruikte literatuur

- Adviesburo Van Montfoort (2006). *Landelijk Kader Instrumentarium Jeugdstrafrecht. Deel 1: informatie en samenwerking in de keten*. Woerden: Adviesburo Van Montfoort.
- Adviesburo Van Montfoort (2007). *Evaluatie spijbelinterventies*. Woerden: Adviesburo Van Montfoort.
- Andrews, D.A. & Bonta, J. (1994). *The psychology of criminal conduct*. Cincinnati, OH: Anderson.
- Andrews, D.A. & Friesen, W. (1987). Assessments of Anticriminal Plans and the Prediction of Criminal Futures: A Research Note. *Criminal Justice and Behavior*, 14: 33-37.
- Aos, S., Miller, M. & Drake, E. (2006). *Evidence-based public policy options to reduce future prison construction, criminal justice costs, and crime rates*. Olympia: Washington, USA: Washington State Institute for Public Policy.
- Aos, S., Miller, M. & Drake, E. (2006). *Evidence-based adult corrections programs: What works and what does not*. Olympia: Washington State Institute for Public Policy.
- Baas, N.J. (2005). *Wegen naar het recht pad. Strafrechtelijke interventies voor delinquente jongeren, inclusief verplichte nazorg, en naar het effect van interventies die zich voor een strafrechtelijk kader zouden kunnen lenen, alsmede naar interventiecondities die dat effect beïnvloeden*. Den Haag: WODC.
- Barnoski, R. & Aos, S. (2004). *Outcome evaluation of Washington State's research-based programs for juvenile offenders*. Olympia: Washington, USA: Washington State Institute for Public Policy.
- Blom, M. & Laan, A.M. van der (2005). *Monitor Jeugd Terecht 2006*. Den Haag: WODC.
- Bonta, J., Wallace-Capretta, S., Rooney, J. & McAnoy, K. (2002). An outcome evaluation of restorative justice alternative to incarceration. *Contemporary Justice Review*, 5, 319-338.
- Bradshaw, W., Roseborough, D. & Umbreit, M.S. (2006). The Effect of Victim Offender Mediation on Juvenile Offender Recidivism: A Meta-Analysis. *Conflict Resolution Quarterly*, Vol. 24, no. 1, pp. 87-98.
- Drake, E. & Barnoski, R. (2006). *The effects of parole on recidivism: Juvenile offenders released from Washington State Institutions*. Final report. Olympia: Washington, USA: Washington State Institute for Public Policy.
- Drake, E. & Barnoski, R. (2006). *Recidivism findings for the Juveniles Rehabilitation Administration's dialectical behavior therapy program: Final report* (Document No. 06-05-1202.). Olympia: Washington State Institute for Public Policy.
- Eggen, A.Th.J. & Heide, W. Van der (2006). *Criminaliteit en rechtshandhaving. Ontwikkelingen en samenhangen*. Den Haag: CBS/WODC.
- Elliott, D., Hatot, N.J. & sirovatka, P. (2001). *Youth violence: A report of the surgeon general*. *National Library of Medicine*. www.ncbi.nlm.nih.gov/books

- Farrington, D.P. (2005). The integrated cognitive antisocial potential (ICAP) theory. In: D.P. Farrington (Ed), *Integrated developmental and life-course theories of offending*. New Brunswick, NJ: Transaction.
- Farrington, D.P., Coid, J.W., Harnett, L.M., Jolliffe, D., Soteriou, N., Turner, R.E. & West, D.J. (2006). Criminal careers up to 50 and life success up to age 48: new findings from the Cambridge Study in Delinquent Development. London: Home Office.
- Farrington, D.P. (2007). Advancing knowledge about desistance. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, Vol. 23, No. 1, pp. 125-134.
- Ferwerda, H.B., Leiden, I.M.G.G. van, Arts, N.A.M. & Hauber, A.R. (2006). *Halt: Het Alternatief. De effecten van Halt beschreven*. Meppel: Boom Juridische Uitgevers.
- Friendschip, C., Blud, L., Erikson, M. & Travers, R (2002). An evaluation of cognitive behavioural treatment for prisoners. Findings 161. London: Home Office.
- Harper, G. & Chitty, C. (2004). *The impact of correction on re-offending: a review of 'what works'*. Home Office Research Study 291. London: Home Office Research.
- Hosser, D. & Beckurts, D. (2005). *Empathie und Delinquenz*. Forschungsberichte Nr. 96. Hannover: Kriminologisches Forschungsinstitut Niedersachsen.
- Jackson, A.L. & Bonacker, N. (2006). The effect of victim impact training programs on the development of guilt, shame and empathy among offenders. *International Review of Victimology*, 13, 301-324.
- Joy Tong, L.S. & Farrington, D.P. (2006). How effective is the "Reasoning and Rehabilitation" programme in reducing reoffending? A meta-analysis of evaluations in four countries. *Psychology, Crime & Law*, Vol. 12 (10), pp. 3-24.
- Junger, M. (2006). Naar een kosteneffectief beleid ter voorkoming van antisociaal gedrag. In: Doorten & Rouw (Red.): *Opbrengsten van sociale investeringen. Inventarisatie kosten-batenanalyses voor het sociale domein. Een overzicht van relevante studies en inzichten*. Amsterdam: SWP.
- Kamerstukken II. *Jeugd terecht, actieprogramma aanpak jeugdcriminaliteit 2003-2006*. Den Haag: Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2002-2003, 28.741, nr. 1
- Knaap, L.M. van der, Weijters, G. & Bogaerts, S. (2007). Criminogene problemen onder daders die in aanmerking komen voor gedragsinterventies. Cahier 2007-7. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Laan, A.M. & Blom, M. (2006). *Jeugddelinquentie: risico's en bescherming. Bevindingen uit de WODC Monitor Zelfgerapporteerde Jeugdcriminaliteit 2005*. Meppel: Boom Juridische Uitgevers.
- Langenberger, N.A. & Lipsey, M.W. (2005). The positive effects of cognitive-behavioral programs for offenders: A meta-analysis of factors associated with effective treatment. *Journal of Experimental Criminology*, 1(4): 451-476.
- Linden, B. van der (2006). Lezing ter gelegenheid van zijn afscheid van het programma Terugdringen Recidive op 28 september 2006.
- Lipsey, M.W. & Wilson, D.B. (2001). *Practical Meta-Analysis*. London: Sage.
- Lodewijks, H.P.B., Doreleijers, Th.A.H., Ruiters, C. de & Wit de-Grouls, H. (2006). *SAVRY Handleiding voor de gestructureerde risicotaxatie van gewelddadig gedrag bij jongeren*. Assen: Van Gorcum.

- McGuire, J. (2002). Criminal sanctions versus psychologically-based interventions with offenders: A comparative empirical analysis. *Psychology, Crime and Law*, 8, 183-208.
- McGuire, J. (Ed.) (2002). *Offender rehabilitation and treatment. Effective programmes and policies to reduce re-offending*. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
- McGuire, J. (2005). General offending behaviour programmes: Concept, theory and practice. In: C.R. Hollin & E.J. Palmer (Eds.). *Offending behaviour programmes: Development, application and controversies*. John Wiley & Sons Ltd: Chichester.
- McMurrin, M. & Theodosi, E. (2007). Is treatment non-completion associated with increased reconviction over no treatment? *Psychology, crime and law*, 13 (4), 333-343.
- Meertens, R.W., Prins, Y.R.A., & Doosje, B. (2006). In iedereen schuilt een terrorist. Schiedam: Scriptum.
- Ministry of Justice, UK (in press). The New Cognitive Skills Programme. Draft theory manual, May 2007. London: Ministry of Justice.
- Ministerie van Justitie (2005). *Gedragsinterventies*. Den Haag: Ministerie van Justitie, Directie Sancties- en Preventiebeleid, Programma Terugdringen Recidive, werkgroep Interventies.
- Ministerie van Justitie (2005). *Woordenboek programma Terugdringen Recidive*. Den Haag: Ministerie van Justitie, Directie Sancties- en Preventiebeleid, Programma Terugdringen Recidive.
- Plaisier, J. (2006). Verslag expertmeeting gedragsinterventies en culturele verschillen, 8 juni 2006. Utrecht: Reclassering Nederland.
- Plaisier, J. (2007). Jong en veelbelovend. Ontwikkeling van erkende gedragsinterventies voor jeugdige delinquenten door de Raad voor de Kinderbescherming. Utrecht: Raad voor de Kinderbescherming.
- Rodriguez, N. (2007). Restorative Justice at Work: Examining the Impact of Restorative Justice Resolutions on Juvenile Recidivism. *Crime & Delinquency*, 53 (3), 355-379.
- Ross, R.R. & Fabiano, E.A. (1985). *Time to think: A cognitive model of delinquency prevention and offender rehabilitation*. Johnson City, TN: Institute of Social Sciences and Arts, Inc.
- Shapland, J., Atkinson, A., Atkinson, H., Chapman, B., Colledge, E., Dignan, J., Howes, M., Johnstone, J., Robinson, J. & Sorsby, A. (2006). Restorative justice in practice – findings from the second phase of the evaluation of three schemes. Findings 274. www.homeoffice.gov.uk.
- Steeg, M. van der & Webbink, D. (2006). *Voortijdig schoolverlaten in Nederland: omvang, beleid en resultaten*. Den Haag: Centraal Planbureau.
- Sherman, L.W. & Strang, H. (2007). *Restorative Justice: the evidence*. London: The Smith Institute.
- Versantvoort, M.C., Verster, A.C.M., Jannink, J., Broek, L.G.J.M. van den, Zutphen, F. van, Donker van Heel, P.A. (2005). Kosten en baten justitiele interventies. Ontwikkeling van een analyse- en rekenmodel: eindrapport. Rotterdam: Ecorys.
- Vogelvang, B.O., Van Burik, A., Van der Knaap, L.M. & Wartna, B.S.J. (2003). Prevalentie van criminogene factoren bij mannelijke gedetineerden in Nederland. Woerden/Den Haag: Adviesbureau Van Montfoort & WODC.

- Vogelvang, B.O. (2005). De jongere aanspreken; handboek methode Jeugdreclassering. Utrecht: MO Groep.
- Ward, T. & Brown, M. (2004). The Good Lives Model and conceptual issues in offender rehabilitation. *Psychology, Crime & Law*, vol. 103, pp. 243-257.
- Wartna, B.S.J., Tollenaar, N., Blom, M. (2005). *Recidive 1997: een cijfermatig overzicht van de strafrechtelijke recidive van volwassen en jeugdige daders*. Den Haag: Boom.
- Wartna, B.S.J. (2005) Evaluatie van daderprogramma's: een wegwijzer voor onderzoek naar de effecten van strafrechtelijke interventies speciaal gericht op het terugdringen van recidive. Den Haag: Boom.

Geraadpleegde contactpersonen voor het schrijven van dit rapport

Halt Nederland:	drs. E. Wiersma
Jeugdreclassering/MOGroep Jeugdzorg:	drs. M. van der Klei
Justitiële Jeugdinstellingen:	mw. drs. L. Meurs mw. drs. J. Rink
Raad voor de Kinderbescherming:	H. van de Donk
Ministerie van Justitie, Directie Justitieel Jeugdbeleid:	drs. A.W.M. Eijken mw. mr. H.W. Spanjaard drs. G.J. Terlouw

Betrokkenen bij de werkconferentie

Opdrachtgever

Drs. A.W.M. Eijken (directie Justitieel Jeugdbeleid,
ministerie van Justitie)

Mw. mr. H.W. Spanjaard (directie Justitieel Jeugdbeleid,
ministerie van Justitie)

Voorzitter werkconferentie

Drs. L.C.M. Tigges (Reclassering Nederland)

Projectleider

Mw. drs. J. Plaisier (Impact R&D)

Wetenschappers

Mw. drs. J. Asscher (Universiteit Utrecht; schriftelijke reactie)

Drs. B.A. van Arum (De Waag)

Prof.dr. D. Brugman (Universiteit Utrecht)

Mw. prof.dr. M. Dekovic (Universiteit Utrecht; schriftelijke reactie)

Dr. A.M. van der Laan (Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum,
ministerie van Justitie; schriftelijke reactie)

Prof.dr. P.H. van der Laan (Universiteit van Amsterdam/NSCR)

Prof.dr. B. Orobio de Castro (Universiteit Utrecht)

Mw. drs. C. van der Veen (Trimbos-instituut)

Dr.mr. A.Ph. van Wijk (Politie-academie)

Ketenpartners

Mw. A.J.M. Derksen (MO-groep/jeugdreclassering)

H. van de Donk (Raad voor de Kinderbescherming)

Mw. mr. L.C. Dubbelman (Openbaar Ministerie)

Mw. drs. A. Geuze (Raad voor de Kinderbescherming)

Mw. L. M Hoogsteder (Justitiële Jeugdinstelling De Doggershoek)

Mw. K.H.N. van der Kolk (HALT Nederland)

Drs. R.K. Koning (MO-groep/jeugdreclassering)

Mw. drs. J. Rink (ministerie van Justitie, Dienst Justitiële Inrichtingen)

Dhr. Th. Vrijzen (Politie-academie; schriftelijke reactie)

Drs. E. Wiersma (HALT Nederland)

Ministerie van Justitie

Drs. A.P. de Boer (directie Sanctie- en Preventiebeleid)

Mw. dr. M.J.M. Blom (Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum,
ministerie van Justitie)

Mw. dr. M.W. Bol (directie Justitieel Jeugdbeleid)